

MEĐUNARODNI MONETARNI FOND

REPUBLIKA HRVATSKA

Odabrana pitanja

Pripremili Reginald Darius i Géraldine Mahieu

Odobrio Sektor za Europu

23. listopada 2012.

Sadržaj

- I. Zašto je hrvatski rast nizak i kako ga povećati?
 - A. Rast hrvatskoga gospodarstva
 - B. Izvješće o rastu Spenceove komisije
 - C. Pristup “dijagnostike rasta”
 - D. Standardni paket reformi ili “washingtonski konsenzus”
 - E. Prioritetne reforme u Hrvatskoj
 - F. Mogući učinak reformi
 - G. Zaključci

Literatura

Tablica

1. Pokazatelji uvjeta poslovanja

Slike u Dodatku

- 1. Relativni rast gospodarstva, 2000. – 2011.
- 2A. Zemlje sa srednjom razinom dohotka: Izračun doprinosa pojedinih proizvodnih faktora ukupnom rastu, 2000. – 2008.
- 2B. Zemlje sa srednjom razinom dohotka: Izračun doprinosa pojedinih proizvodnih faktora ukupnom rastu, 2009. – 2011.
- 3. Zemlje sa srednjom razinom dohotka: Dekompozicija rasta zaposlenosti, 2000. – 2011.
- 4. Razina obrazovanja radne snage
- 5. Otvorenost prema globalnoj ekonomiji
- 6A. Poslovno okruženje, 2011. – 2012.
- 6B. Poslovno okruženje, komponente, 2005. – 2012.
- 7. Pristup međunarodnom financiranju, 2000. – 2008.
- 8. Pristup domaćem financiranju
- 9. Hrvatska i ostale zemlje istočne Europe: Struktura proizvodnje po granama
- 10. Struktura ulaganja
- 11. EU i SAD: Prosječan rast UFP-a po sektorima, 1995. – 2007., na godišnjoj razini
- 12. Trošak financiranja, 2008. – 2011.
- 13. Rezultati u području inovacija

- II. Hrvatska – izvozni rezultati, plaće i produktivnost
 - A. Uvod

- B. Ključni nalazi
- C. Saldo na tekućem računu i vanjske ranjivosti
- D. Izvozni rezultati i analiza tržišnog udjela
- E. Plaće i izvozni rezultati: Mikro analiza
- F. Zaključak

Tablice

1. Rast izvoza, produktivnost i jaz plaća (P-P)
2. Izvoz, JTR i rast produktivnosti (korelacija), 2000. – 2008.
3. Tržišni udio (izvoz Istočne Europe u Europsku uniju)

Slike u Dodatku

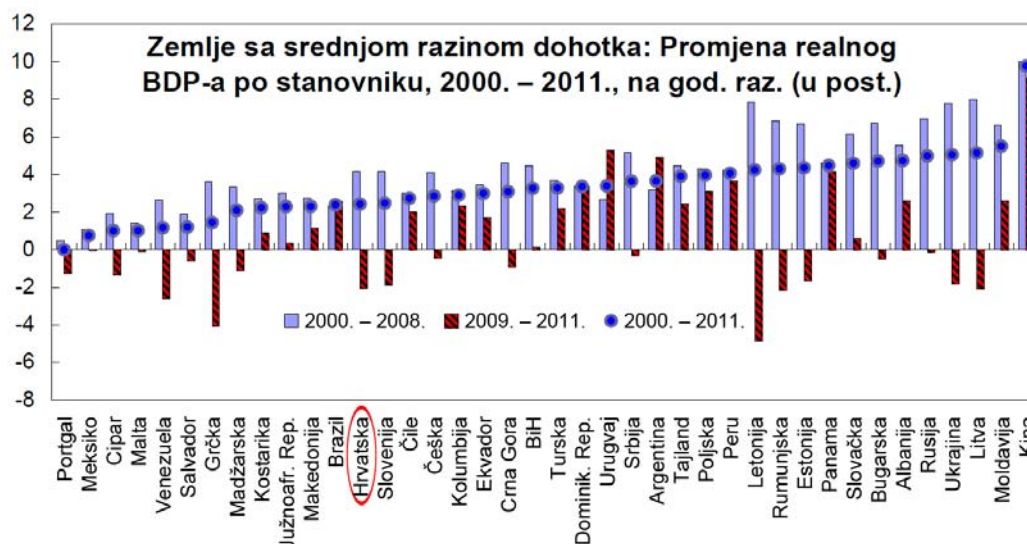
1. Tržišni udio, 2000. – 2011.
2. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
3. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
4. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
5. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
6. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.

I. ZAŠTO JE HRVATSKI RAST NIZAK I KAKO GA POVEĆATI?¹

Rast hrvatskoga BDP-a u prošlom je desetljeću zaostajao za rastom većine zemalja s tržištima u nastajanju, uključujući europske zemlje usporedive s Hrvatskom. Slabija ostvarenja Hrvatske ponajviše se zamjećuju od razdoblja krize, od koje se Hrvatska još nije oporavila. U ovom se dokumentu ispituju glavni razlozi za ove slabe rezultate i predlažu konkretne preporuke u vezi s politikama kako bi se poboljšao potencijal rasta. Dokument se oslanja na tri struje ekonomske misli: (a) Izvješće o rastu Spenceove komisije, (b) pristup "dijagnostike rasta" Hausmanna, Rodrika i Velascoa i (c) washingtonski konsenzus. Preporuke u vezi s politikama koje su rezultat ova tri pristupa vrlo su slične: (a) pojačati poticaje na rad kako bi se povećala participacija radne snage i poboljšala fleksibilnost na tržištu rada, što bi pridonijelo ponovnom ostvarenju konkurentnosti, (b) unaprijediti poslovno okruženje i potaknuti tržišno natjecanje kako bi se privukao kapital, posebice inozemna izravna ulaganja (IIU), u sektore međunarodno razmjenjivih dobara i (c) nastaviti rad na fiskalnoj konsolidaciji kako bi se smanjili makroekonomski rizici te tako poboljšali troškovi i dostupnost kapitala. Procjene pokazuju da bi učinak ovih reformi na rast mogao biti znatan i potencijalno povećati rast za oko 2 posto u srednjoročnom do dugoročnom razdoblju.

A. Rast hrvatskoga gospodarstva

1. **Rast hrvatskoga BDP-a po stanovniku iznosio je prosječno 2,5 posto u razdoblju od 2000. do 2011.** To je niže od rasta ostvarenog u većini zemalja sa srednjom razinom dohotka i većini usporedivih zemalja iz istočne Europe.² Zemlje kao što su Argentina, Peru, Tajland, Slovačka, Bugarska i baltičke zemlje ostvarile su znatno višu stopu rasta u ovom razdoblju.

Izvor: WEO

¹ Pripremila Géraldine Mahieu.

² Grupa usporedivih zemalja sa srednjom razinom dohotka obuhvaća zemlje iz Europe, Latinske Amerike, Azije i Afrike sa srednjom razinom BDP-a po stanovniku po paritetu kupovne moći (između Ukrajine i Slovenije) te Moldaviju. Vrlo male zemlje i otoci su isključeni kako veličina uzorka ne bi bila prevelika.

2. Rast hrvatskog gospodarstva je skroman, čak i ako se uzme u obzir proces konvergencije.

Stopa rasta hrvatskoga BDP-a u proteklom je desetljeću bila niža od očekivane, čak i ako se uzme u obzir njezin relativno visok BDP po stanovniku, dok su ostale zemlje prema ovom mjerilu ostvarile znatno bolje rezultate (slika u tekstu).

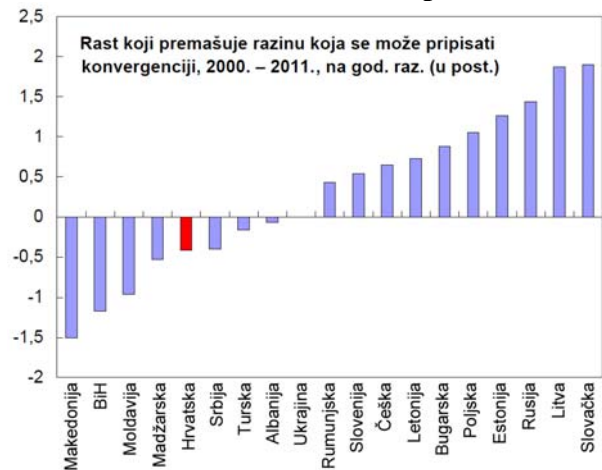
3. Slabija ostvarenja Hrvatske posebice su primjetna u posljednje tri godine.

Realni BDP po stanovniku rastao je po prosječnoj stopi od 4,1 posto u razdoblju od 2000. do 2008. Iako se to čini relativno dobro, to je znatno niže od rasta u nekim usporedivim europskim zemljama s tržištima u nastajanju sa sličnim (Estonija, Slovačka) ili čak višim (Češka i Slovenija) početnim BDP-om po stanovniku (Slika 1. u Dodatku).

Razlika u rastu još je veća u kriznom i postkriznom razdoblju kada je Hrvatska ostvarila slabije rezultate od većine usporedivih zemalja srednje i istočne Europe sa srednjom razinom dohotka.³ Ne samo da je Hrvatska u 2009. bila snažno pogođena globalnom krizom (zabilježena je stopa rasta BDP-a od –6,9 posto), nego se od nje još nije ni oporavila (prosječna godišnja stopa rasta bila je –0,7 posto u posljednje dvije godine).

4. Procjene pokazuju da je rast hrvatskoga BDP-a bio uglavnom potaknut akumulacijom kapitala.

Doprinos ukupne faktorske produktivnosti (UFP) bio je ograničeniji, a doprinos radne snage nizak. Isti rezultati dobiveni su procjenama na temelju funkcije proizvodnje⁴ specifične za Hrvatsku (tablica u tekstu) i na osnovi izračuna doprinosa pojedinih proizvodnih faktora ukupnom ekonomskom rastu za različite zemlje⁵ (slike 2.a i 2.b u Dodatku). Kao što je bilo očekivano tijekom kriznih godina, doprinos kapitala smanjio se zbog manjih ulaganja, dok je doprinos radne snage i UFP-a jako smanjen, i to više nego u većini usporedivih zemalja. Relativno slab rast UFP-a u Hrvatskoj čudi s obzirom na veliku akumulaciju kapitala, koja obično dovodi do visokog rasta UFP-a.

Izvori: WEO i izračuni članova Misije

Prilagođeni rast mjeri razliku između stvarne stope rasta svake zemlje i stope rasta koja bi se očekivala s obzirom na njezinu početnu razinu dohotka na temelju regresije rasta za europske zemlje.

³ Stopa rasta BDP-a u Hrvatskoj iznosila je prosječno –2 posto u razdoblju od 2009. do 2011., dok je u zemljama sa srednjom razinom dohotka bila 0,7 posto.

⁴ Ove procjene primjenjuju Cobb-Douglasovu proizvodnu funkciju, pri čemu se udio proizvodnog faktora rada izračunava kao udio ukupne mase plaća u BDP-u (što znači da udio proizvodnog faktora rada iznosi od 0,4-0,5, ovisno o godini).

⁵ U skladu s radom G. Mourrea (2009.), izračun doprinosa pojedinih proizvodnih faktora ukupnom ekonomskom rastu pretpostavlja konstantni udio radne snage od 65 posto, dok se neto stanje kapitala izračunava primjenom metode trajne inventure (pri čemu se pretpostavlja da je 1995. udio stanja kapitala u BDP-u bio 2).

Rast BDP-a i doprinosi			
	2000.-2008.	2009.-2011.	2000.-2011.
Rast realnog BDP-a	4,3	-2,8	2,5
Doprinosi:			
- kapital	2,6	1,5	2,3
- radna snaga	0,5	-1,4	0,0
- produktivnost	1,2	-2,9	0,2

5. **Nizak doprinos radne snage rastu u razdoblju prije krize može se objasniti nepovoljnom demografskom situacijom i niskom stopom aktivnosti.** Rast zaposlenosti u Hrvatskoj bio je niži nego u većini zemalja sa srednjom razinom dohotka i europskih zemalja s tržištima u nastajanju (Slika 3. u Dodatku). Djelomično je to posljedica vrlo malog rasta broja radno sposobnih osoba s obzirom na starenje hrvatskoga gospodarstva.⁶ Osim toga, stopa participacije, koja je i prije bila relativno niska, s vremenom se dodatno smanjila, dok je u ostalim usporedivim zemljama rasla, npr. u Estoniji i Bugarskoj. S druge strane, stopa zaposlenosti u Hrvatskoj rasla je više u skladu s usporedivim zemljama, iako su neke zemlje ostvarile bolje rezultate (kao što su Slovačka, Litva ili Bugarska). To govori u prilog tvrdnji da je problem u pretkriznom razdoblju bio uglavnom povezan s ponudom radne snage. Pad zaposlenosti u Hrvatskoj tijekom krize (oko -2,5 posto godišnje) bio je jedan od najvećih zabilježenih u zemljama sa srednjom razinom dohotka. Uglavnom je bio izazvan znatnim smanjenjem potražnje za radnom snagom, dok je smanjenje broja stanovnika i stope participacije dodatno pogoršalo situaciju.⁷

6. **Izračun doprinosa pojedinih proizvodnih faktora ukupnom ekonomskom rastu pokazuje da je iscrpljen manjkavi model hrvatskoga rasta iz razdoblja prije krize.** Model rasta iz razdoblja prije krize, koji je bio potaknut akumulacijom kapitala, nije doveo do znatnog povećanja produktivnosti te je njegova uspješnost u pogledu stvaranja radnih mjesta bila ograničena zbog ograničenja na strani ponude radne snage. To je, s obzirom na rastući inozemni dug, dovelo u pitanje njegovu održivost. Rast je znatno smanjen 2009. i otad nije zabilježio pozitivne stope. S obzirom na to da će u budućnosti kapital vjerojatno biti manje dostupan i skuplji nego u pretkriznom razdoblju, hrvatskom modelu rasta potrebna je korjenita promjena radi povratka na putanju realnog rasta BDP-a u srednjoročnom razdoblju i preokreta trenda snažnog rasta nezaposlenosti.

7. Kako bi se dobio bolji uvid u razloge za umjeren rast hrvatskoga gospodarstva i dale preporuke u vezi s politikama kojima bi se potaknuo srednjoročni rast, preostali dio ovoga dokumenta ispitat će tri struje ekonomske misli: (a) Izvješće o rastu Spenceove komisije, (b) pristup "dijagnostike rasta" Hausmanna, Rodrika i Velascoa i (c) washingtonski konsenzus.

⁶ Rast zaposlenosti može se iskazati kao kombinacija četiri faktora: (a) rasta broja stanovnika, (b) rasta broja radno sposobnih osoba, (c) rasta stope participacije i (d) rasta stope zaposlenosti. Formalno gledano, ukupna zaposlenost = stanovništvo * (stanovništvo u dobi od 15 do 64 godine/ukupno stanovništvo)* (radna snaga/stanovništvo u dobi od 15 do 64 godine) * (zaposlenost/radna snaga), a ta tri omjera su udio radnog stanovništva, stopa participacije i stopa zaposlenosti.

⁷ Zbog nedostatka podataka nije moguće napraviti dekompoziciju upotrebom podataka o radno sposobnom stanovništvu za razdoblje krize.

B. Izvješće o rastu Spenceove komisije ⁸

Sadržaj

8. U izvješću su iznesena stajališta Komisije sastavljene od 19 stručnjaka, uglavnom iz zemalja s tržištima u nastajanju i zemalja u razvoju te dva akademika (Robert Solow i Michael Spence). Njihov je cilj bio utvrditi karakteristike uspješnih gospodarstava na primjeru 13 gospodarstava s visokom stopom rasta (koja su rasla po prosječnoj stopi od najmanje 7 posto godišnje u razdoblju od najmanje 25 godina) te istražiti kako bi ih mogle oponašati druge zemlje. U izvješću je utvrđeno nekoliko sastavnica politika bitnih za rast, a one su se mogle grupirati u pet različitih kategorija.

Potpuno iskorištavanje globalnoga gospodarstva

9. **Zemlje s visokim stopama rasta u potpunosti su iskoristile mogućnosti koje pruža globalno gospodarstvo**, a posebice su ih karakterizirali:

- snažno oslanjanje na izvoz radi povećanja ekonomije razmjera i specijalizacije,
- visoka razina IIU i uvezene tehnologije, primjena mjera za privlačenje IIU (kao što su promotivne kampanje) i mjera za stjecanje više znanja od stranih ulaganja (npr. kroz zajedničke poduhvate).

Visoka stopa ulaganja

10. **Sudeći po gospodarstvima s visokim rastom, za brzi rast potrebne su stope ulaganja veće od 25 posto (računajući javna i privatna ulaganja)**. Čini se da su osobito važna snažna ulaganja u infrastrukturu (5-7 posto BDP-a), posebice u luke, ceste, zračne luke, telekomunikacije i energiju, kao i velika ulaganja u ljudski kapital (uz kombinaciju javnih i privatnih ulaganja u obrazovanje, zdravstvo i izobrazbu od oko 7-8 posto BDP-a).

Makroekonomska stabilnost

11. **Tijekom najuspješnijih razdoblja rasta, 13 gospodarstava s visokim stopama rasta izbjegavalo je veliku makroekonomsku volatilnost**. Sljedeći faktori se čine posebice ključni:

- stabilna i jednoznamenakasta (ali viša od dva posto) inflacija,
- labavije upravljanje tečajem, koji bi u najboljem slučaju trebao ispuniti dvije zadaće: (a) blago favorizirati izvoz u ranijim fazama razvoja, (b) spriječiti snažan rast kapitalnih priljeva,
- visoke stope domaće štednje za financiranje ulaganja,
- uklanjanje kapitalnih kontrola tek kad je strukturna transformacija gospodarstva dobro uznapredovala i kad je financijski sektor dovoljno zreo.

⁸ Puni naziv je "Izvješće o rastu – strategije za održivi rast i inkluzivni razvoj" Komisije za rast i razvoj, 2008. IBRD.

Tržišna raspodjela resursa i snažna mobilnost resursa

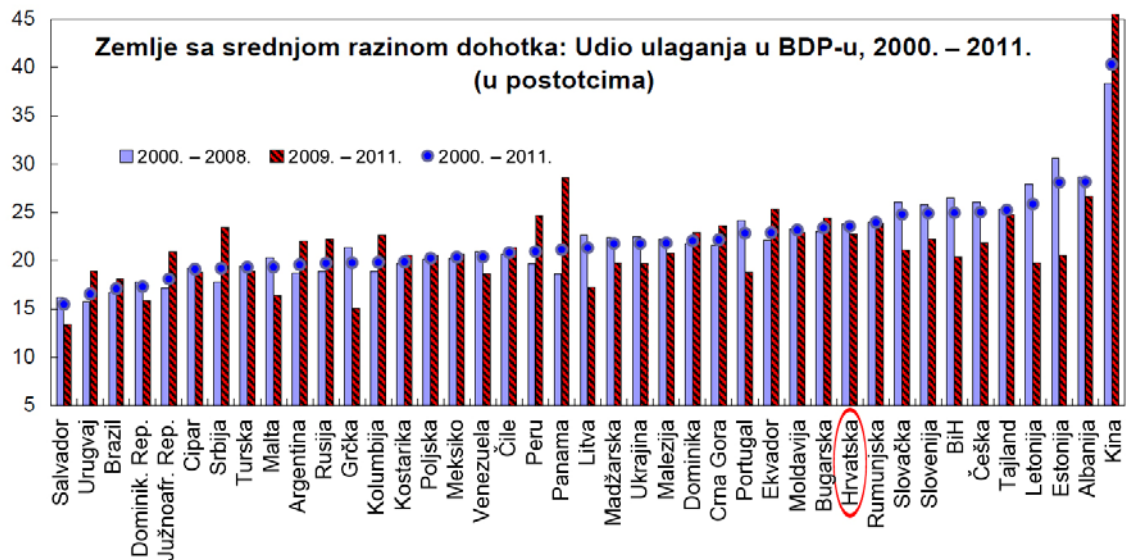
12. **Vlade gospodarstava s visokim stopama rasta nisu se opirale procesu strukturne promjene i "kreativne destrukcije" u svojim gospodarstvima.** Snažno tržišno natjecanje i jednostavan ulazak i izlazak poduzeća s tržišta karakterizirali su gospodarstva s visokim stopama rasta. Velika mobilnost resursa (posebice radne snage) također je bila obilježje svih 13 gospodarstava s visokim stopama rasta.

Kvalitetno upravljanje

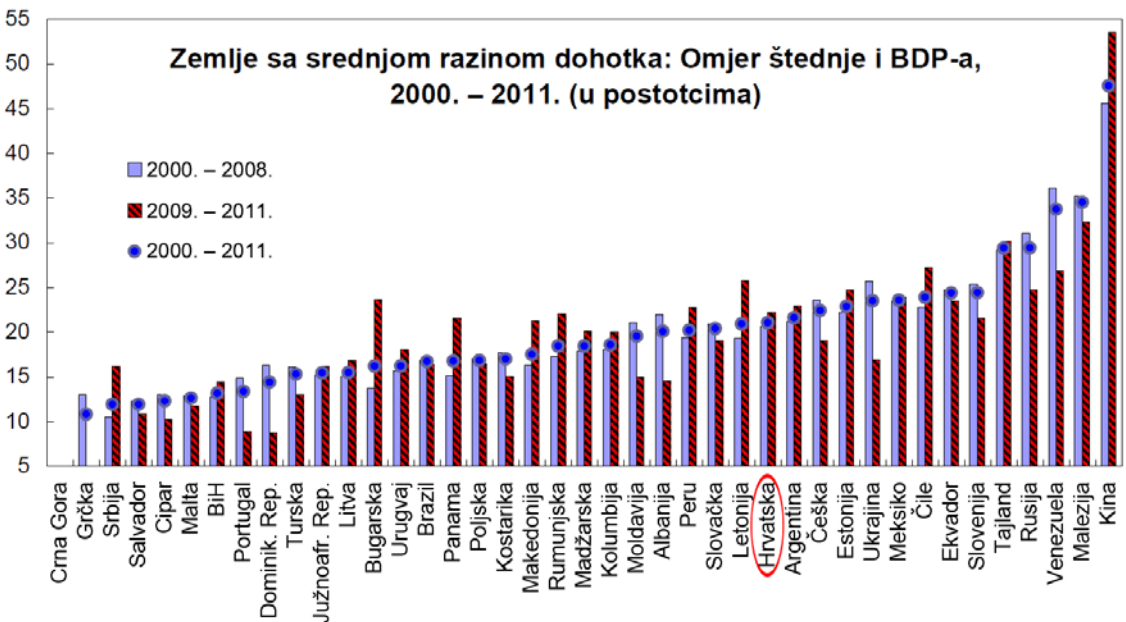
13. **Na čelu gospodarstava s visokim stopama rasta bile su odlučne, učinkovite i sposobne vlade** koje su: (a) shvaćale da uspješan razvoj podrazumijeva odlučnost u razdoblju od desetak godina; (b) zaposlile prave osobe i dale im prave poticaje (plaće povezane s rezultatima rada); (c) imale pragmatičan pristup, pokušavale, doživljavale neuspjeh i učile iz svojih pogrešaka te su bile spremne promijeniti politike ovisno o razvoju situacije; (d) dopustile da se o njihovim idejama provedu kvalitetne rasprave (na primjer reformski timovi sastavljeni od malog broja visoko kvalificiranih i predanih tehnokrata osnovani su u Koreji, Japanu, Maleziji i Tajvanu).

Primjena na Hrvatsku i lekcije u vezi s politikama

14. **S obzirom na ove ključne sastavnice rasta, Hrvatska je ostvarila relativno dobre rezultate u pogledu stope ulaganja i makroekonomske stabilnosti.** Stope ulaganja u Hrvatsku iznosile su prosječno 24 posto BDP-a u razdoblju od 2000. do 2008., što je samo malo niže od minimalne razine od 25 posto za koju se zalaže Spenceovo izvješće. To je bio dobar rezultat u usporedbi s usporedivim zemljama sa srednjom razinom dohotka i europskim zemljama s tržištima u nastajanju, čak i u usporedbi s gospodarstvima koja su ostvarivala visoke stope rasta BDP-a (slika u tekstu). Međutim, stopa ulaganja smanjila se u razdoblju nakon krize, s 28 posto u 2008. na 22 posto u 2011. U Hrvatskoj su i ulaganja u infrastrukturu također bila velika (Slika 10. u Dodatku), a razina obrazovanja radne snage se čini razmjerno adekvatna (barem na razini srednjoškolskog obrazovanja, dok je udio radne snage s visokoškolskim obrazovanjem niži, Slika 4. u Dodatku). Makroekonomska stabilnost također je bila uglavnom osigurana, s prosječnom stopom inflacije od 2,9 posto u razdoblju od 2000. do 2011., razmjerno stabilnim nominalnim tečajem koji je osiguravao sidro za inflacijska očekivanja i financijsku stabilnost te visokom razinom domaće štednje.

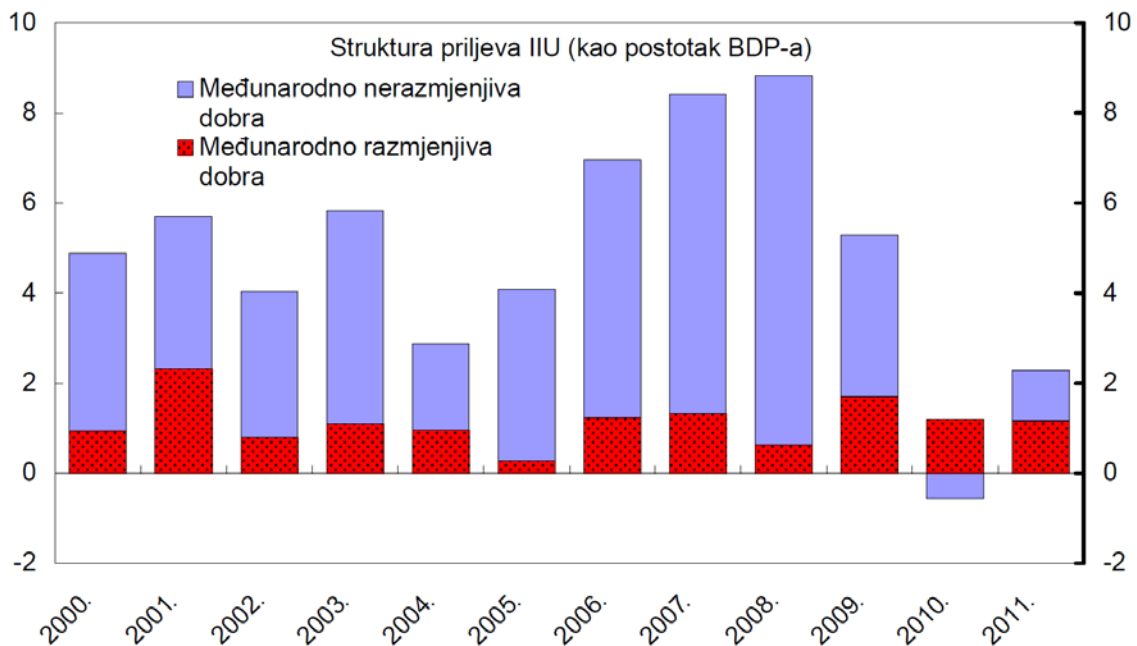

Izvori: WEO i izračuni članova Misije

Izvor: WEO

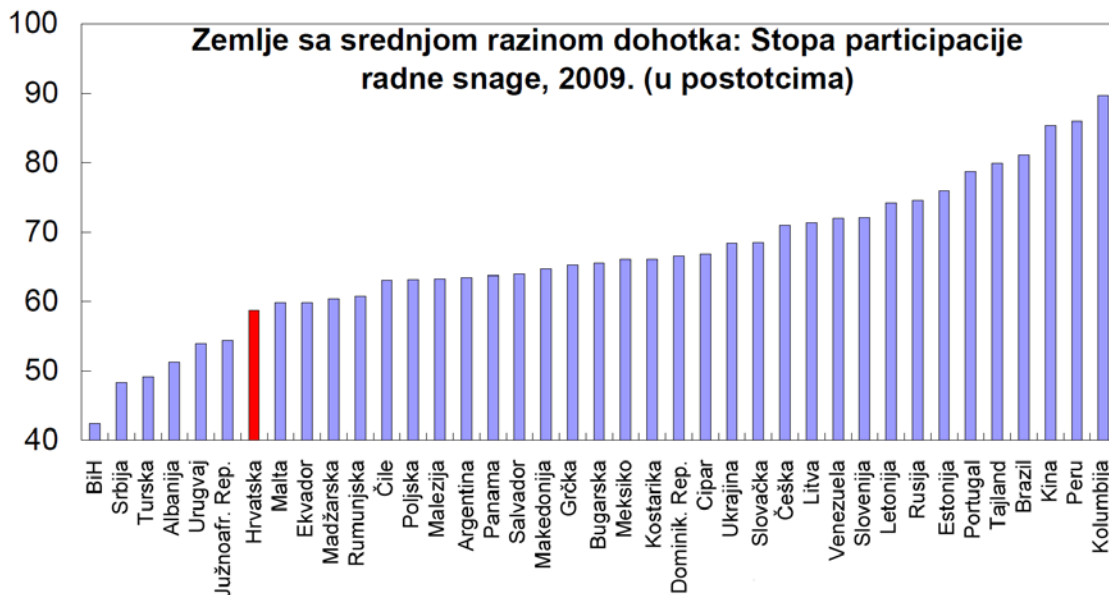
15. **Međutim, ostvarenja Hrvatske bila su znatno slabija u odnosu na ostale ključne faktore za generiranje rasta.** Iako su priljevi inozemnih izravnih ulaganja u Hrvatsku (u prosjeku oko 5 posto BDP-a od 2000. do 2011.) bili u skladu s ostalim zemljama sa srednjom razinom dohotka, ipak su bili niži nego u brojnim drugim europskim partnerima (Slika 5. u Dodatku). Osim toga, ta su ulaganja uglavnom bila usmjeravana u sektore međunarodno nerazmjernih dobara, a ne u prerađivačku industriju, što je ograničilo njihov doprinos poboljšanju produktivnosti i konkurentnosti. Međutim, priljevi IIU znatno su se smanjili u razdoblju od 2010. do 2011., posebice u sektore međunarodno nerazmjernih dobara. To je bila posljedica krize u financijskom sektoru i sloma građevinskog sektora.

Izvori: WEO i izračuni članova Misije

16. **Hrvatska je također relativno zatvoreno gospodarstvo;** njezin udio izvoza robe i usluga iznosi oko 40 posto BDP-a, što je znatno niže od prosječnih 50-55 posto u ostalim zemljama srednje i istočne Europe ili brzorastućim zemljama sa srednjom razinom dohotka (iznad 70 posto). Trgovinska otvorenost Hrvatske također je ostala iznimno konstantna tijekom vremena, dok su usporedive brzorastuće zemlje ostvarivale sve veću trgovinsku integraciju, koja je poduprla rast njihova BDP-a (Slika 5. u Dodatku).

17. **Fleksibilnost na tržištu rada ograničena je zbog snažne zaštite zaposlenih i strogih propisa, posebice u javnom sektoru.** Troškovi zapošljavanja i otpuštanja su visoki, poglavito zbog visokog poreznog klina na rad, relativno velikih otpremnina, brojnih administrativnih zapreka za kolektivna otpuštanja te pristranosti sudova prema radnicima, što sve znatno povećava troškove otpuštanja. Fleksibilnost u pogledu prilagodbe radnih sati također je mala. Kolektivni ugovori (koji obuhvaćaju oko 50-60 posto zaposlenih), posebice u javnom sektoru, pridonose rigidnosti plaća budući da se sve donedavno nisu mogli mijenjati bez izričite suglasnosti sindikata, a sve su odredbe kolektivnih ugovora na određeni rok vrijedile i nakon isteka ugovora, odnosno sve do potpisivanja novog ugovora (tzv. “naknadni učinak”). Pokazatelji strukturne konkurentnosti (kao što su indeks globalne konkurentnosti ili indeks ekonomske slobode) također govore u prilog tome da je nedostatak fleksibilnosti na tržištu rada glavna prepreka ulaganjima u Hrvatsku. Rigidni propisi kojima se uređuje tržište rada te izdašne socijalne naknade (posebice niske kazne za prijevremeno umirovljenje, niska zakonom propisana dob za umirovljenje, velike naknade za bolovanje) doveli su do vrlo niske participacije radne snage, koja je među najnižima u zemljama sa srednjom razinom dohotka, kao i do vrlo visoke stope nezaposlenosti (13 posto u 2011.).

Izvori: WEO, WBWDI i izračuni članova Misije

18. **Hrvatska je također nisko rangirana s obzirom na tržišno natjecanje i učinkovitost tržišta proizvoda, što se vidi iz pokazatelja poslovnog okruženja** (slike 6.a i 6.b u Dodatku). Svi ti pokazatelji ukazuju na iste nedostatke, posebice visoko oporezivanje, velike regulatorne prepreke za početak ili vođenje poslovanja (posebice spori postupci za dobivanje građevinskih dozvola i registraciju imovine te prepreke ulaganjima na razini lokalne uprave i samouprave), neučinkovit pravni okvir (slaba politika koja se odnosi na tržišno natjecanje, niska razina zaštite ulagača, sporo rješavanje problema s insolventnošću), neučinkovita i rastrošna državna potrošnja te spor proces privatizacije i restrukturiranja poduzeća. Povoljno je što je Hrvatska dobro rangirana s obzirom na infrastrukturu i obrazovanje te relativno dobro rangirana s obzirom na makroekonomsko okruženje (osim u pogledu proračunskog salda).

19. **Naposljetku, nekoliko je vlada usporenom dinamikom radilo na rješavanju dugotrajnih problema s konkurentnošću.** Vlada je započela s provedbom sveobuhvatnog i dobro usmjerenog paketa reformi pod nazivom Program gospodarskog oporavka (PGO) u travnju 2010. Međutim, provedba je bila usporena i neujednačena zbog snažnog otpora interesnih skupina. Ostvaren je napredak u nekim područjima (osobito smanjenje rashoda za zdravstvo i naknada za nezaposlene te mirovinska reforma), ali su pokrenute tek vrlo ograničene reforme za poticanje fleksibilnosti na tržištu rada, poboljšanje poslovne klime i smanjenje javnog sektora. Masa plaća sektora opće države veća je nego u većini novih država članica EU, uglavnom zbog velike zaposlenosti u javnom sektoru. Osim toga, vrlo komprimirana struktura plaća i slaba povezanost između plaće i rezultata rada djeluju nepoticažno na privlačenje i zadržavanje kvalitetnih radnika u javnom sektoru.

20. **Imajući u vidu 13 gospodarstava s visokim rastom, ključne preporuke u vezi s politikama za Hrvatsku bile bi:**

- povećati fleksibilnost na tržištu rada,
- poboljšati poslovno okruženje,

- poboljšati učinkovitost države kroz racionalizaciju administracije i reformu strukture plaća.

Te bi reforme vjerojatno olakšale ekonomsko restrukturiranje, potaknule tržišno natjecanje i pomogle u privlačenju više kapitala u sektor međunarodno razmjenjivih dobara, što bi povećalo konkurentnost i otvorenost Hrvatske.

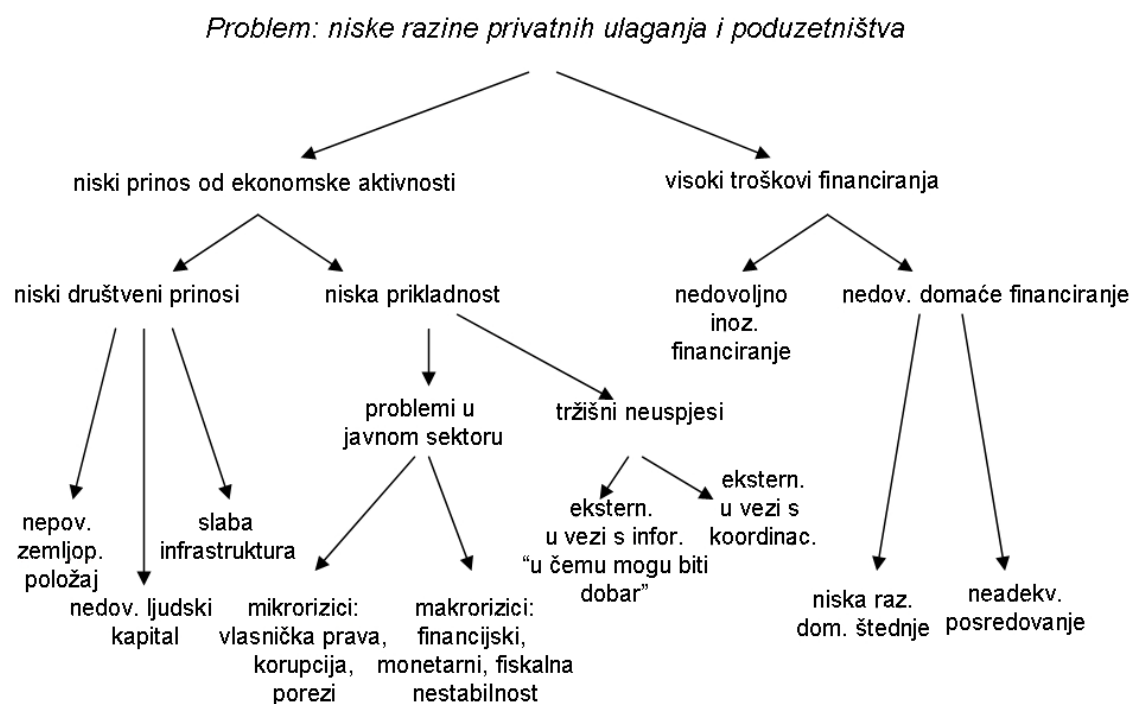
C. Pristup “dijagnostike rasta”

Metodologija

21. **Hausmann, Rodrik i Velasco (2005.) oblikovali su okvir za dijagnostiku rasta kojim se utvrđuju izravna ograničenja rastu u pojedinoj zemlji.** Cilj je pomoći uspostaviti prioritetne politike kojima će se osigurati najveći učinak sredstava namijenjenih reformama te tako najučinkovitije iskoristiti oskudan politički kapital reformskih zemalja. Okvir se zasniva na dvije jednadžbe:

- jednoj za akumulaciju kapitala po stanovniku, što je funkcija razlike između stope profitabilnosti kapitala umanjene za poreze i svjetske kamatne stope;
- drugom se stopa profitabilnosti kapitala iskazuje kao funkcija ukupne faktorske produktivnosti (UFP), dodatnih faktora proizvodnje i eksternalija.

22. **Postupak dijagnostike rasta jednostavno se sastoji od preispitivanja i analiziranja ovih faktora kako bi se procesom eliminacije utvrdila glavna izravna ograničenja rasta.** Glavna ideja te analize jest da ako je jedan faktor rijedak i ako je izravno ograničenje rastu, njegova cijena treba biti povišena, a gospodarski rast viši ako se ograničenje ublaži. Donji dijagram pomaže u utvrđivanju najvećih izravnih ograničenja rastu. Na početku se određuje je li problem niskih ulaganja uzrokovan previsokim troškovima financiranja ili niskim privatnim prinosima na domaća ulaganja. Ovisno o odgovoru na to pitanje, analiza se pomiče po dijagramu kako bi se odredilo gdje se krije najveći problem.

Primjena na Hrvatsku

Pretkrizno razdoblje

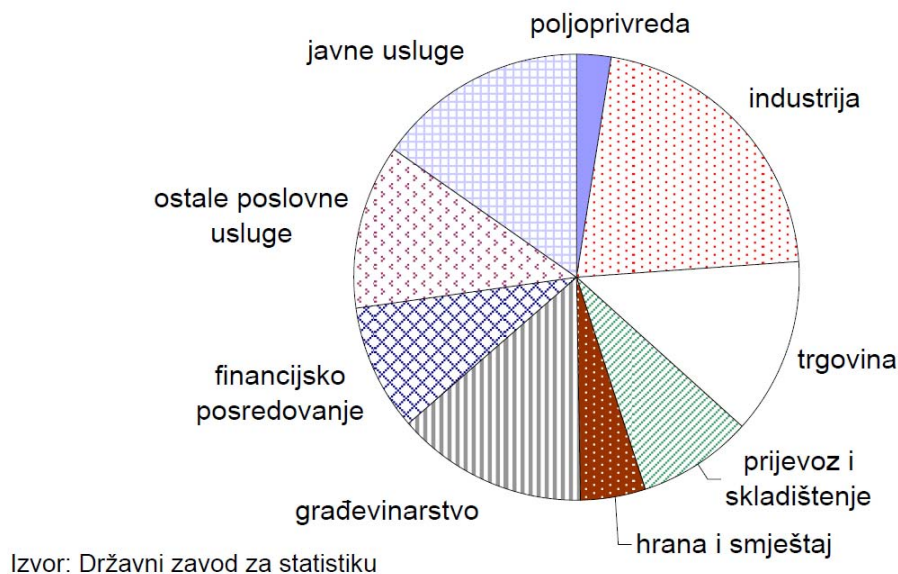
23. **Primjena dijagnostike rasta na Hrvatsku pokazuje da akumulacija kapitala nije predstavljala izravno ograničenje rasta tijekom pretkriznog razdoblja (2000. – 2008.).** Nekoliko elemenata podupire ovaj zaključak:

- *Niska stopa ulaganja?* Kao što se vidi u prethodnom odjeljku, udio ulaganja u BDP-u, koji je u Hrvatskoj iznosio 24 posto u razdoblju od 2008. – 2008., ne čini se nizak u odnosu na usporedive zemlje (Slika 7. u Dodatku).
- *Nedovoljno inozemno financiranje?* Veliki kapitalni priljevi u Hrvatsku u proteklom desetljeću pokazuju da je Hrvatska bila sposobna privući inozemnu štednju. Također, kamatne stope na obveznice iskazane u obliku premija osiguranja od kreditnog rizika (CDS) bile su relativno umjerene u odnosu na one zemalja usporedivih s Hrvatskom, a tijekom tog razdoblja su imale tendenciju smanjenja (Slika 7. u Dodatku).
- *Nedovoljno domaće financiranje?* Domaća štednja bila je obilna, a relativno niske i padajuće kamatne stope na kredite i depozite ne ukazuju na manjak kapitala. Realne kamatne stope na kredite poduzećima bile su relativno bliske stopama rasta realnog BDP-a od 2000. do 2008., što također ne ukazuje na veće probleme s cijenom kapitala (Slika 8. u Dodatku).

24. **Stoga ovaj postupak pokazuje da u razdoblju prije krize glavno ograničenje rasta u Hrvatskoj nije bila niska razina ulaganja, već slaba raspodjela tih ulaganja.** To je vjerojatno posljedica neučinkovite raspodjele kapitala u sektore s niskom dodanom vrijednošću i sveukupne niske proizvodne učinkovitosti.

- Kao što je navedeno ranije, poboljšanje ukupne faktorske produktivnosti u Hrvatskoj bilo je doista niže nego u većini njezinih istočnoeuropskih partnera u razdoblju od 2000. do 2008.
- U strukturi proizvodnje također su uvelike prevladavali sektori međunarodno nerazmjernih dobara, dok je udio industrije bio iznimno nizak (Slika 9. u Dodatku).
- Isto tako, kapitalni priljevi, uključujući IIU, uglavnom su bili usmjereni prema sektorima povezanim s potrošnjom i sektorima orijentiranim na tuzemstvo, umjesto prema ulaganjima koja promiču produktivnost. Ulaganja u industriju iznosila su u prosjeku samo 20 posto, znatno manje nego u ostalim zemljama srednje i istočne Europe. S druge strane, ulaganja u sektore financija, građevinarstva i turizma bila su u Hrvatskoj znatno viša nego u usporedivim zemljama (Slika 10. u Dodatku).
- Podaci za EU i SAD pokazuju da su ti sektori međunarodno nerazmjernih dobara općenito slabiji izvor rasta produktivnosti (Slika 11. u Dodatku). Neučinkovita raspodjela kapitala u Hrvatskoj mogla bi stoga objasniti zašto su UFP i BDP u pretkriznom razdoblju ostvarivali nizak rast unatoč relativno visokoj stopi ulaganja.

Hrvatska – Struktura ulaganja, prosjek 2004. – 2009.

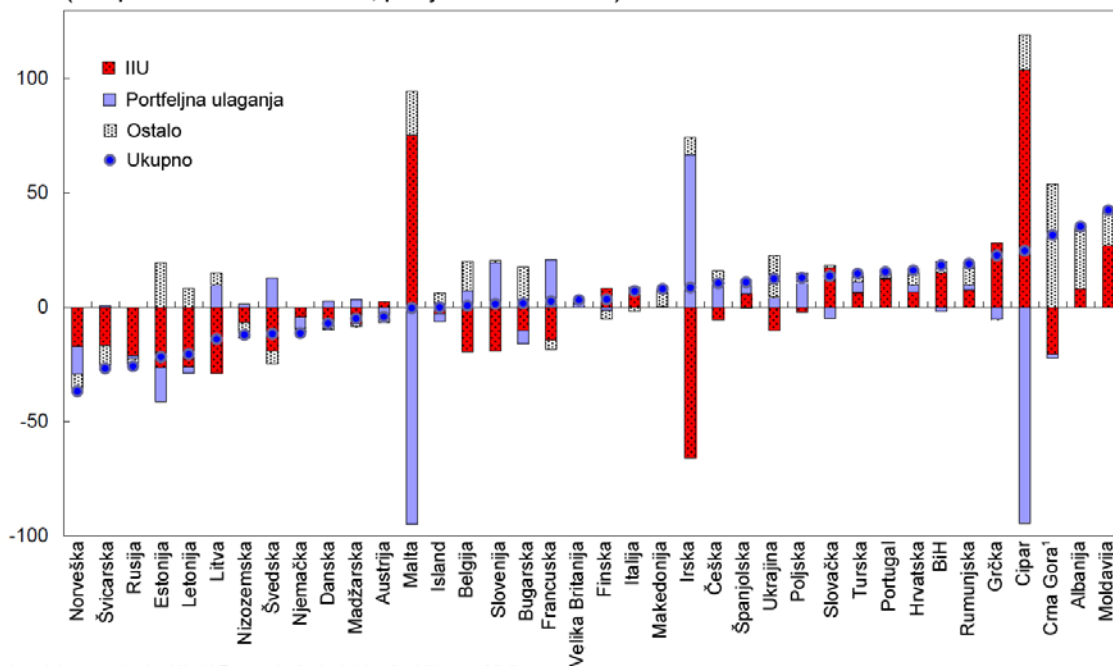

Krizne godine (2009. – 2011.) i budući rast

25. **Iako se čini da razina ulaganja nije bila ograničavajući faktor u razdoblju prije krize, mogla je to postati u razdoblju nakon izbijanja krize.** Kao što je spomenuto ranije, ulaganja su snažno pala u razdoblju nakon 2009., pri čemu su se ukupne i privatne bruto investicije smanjivale za više od 10 posto godišnje u posljednje tri godine. Posljedica toga jest znatno smanjenje doprinosa akumulacije kapitala rastu. Priljevi IIU smanjili su se za više od polovine od 2009. Kao i ranije, proces eliminacije utemeljen na dijagramu mogao bi pomoći u utvrđivanju ključnog ograničenja rasta.

- *Visoki troškovi financiranja?* Međunarodno financiranje postalo je oskudnije u razdoblju nakon 2009.; kapitalni priljevi su se smanjili, globalna nesklonost riziku se povećala, a premije osiguranja od kreditnog rizika za Hrvatsku su narasle (slika u tekstu i slika 12. u Dodatku). Postoji rizik da će kapital u budućnosti biti manje dostupan s obzirom na visok udio inozemnog duga u BDP-u i slabe izglede za rast Hrvatske, moguće daljnje razduživanje banaka iz europodručja i bolju diferencijaciju zemalja od strane tržišta. Ipak, pristupanje EU moglo bi potaknuti povećanje kapitalnih priljeva u srednjoročnom razdoblju. Osim toga, iako je domaća štednja i dalje relativno visoka, a kamatne stope na depozite umjerene, rast kredita znatno se smanjio od početka 2009. Realne kamatne stope na kredite također su više nego u pretkriznom razdoblju, što je posljedica visokih troškova financiranja banaka i njihove potrebe da zadrže velike razlike između kamatnih stopa na kredite i depozite kako bi kompenzirale rastuće rezervacije za loše kredite.
- *Niski društveni prinosi?* Društveni prinosi i dalje su visoki zahvaljujući smještaju Hrvatske u srednjoj Europi, izravnom pristupu moru i dugačkoj obali koja je temelj hrvatske turističke industrije. Kao što je već rečeno, javni rashodi za infrastrukturu i obrazovanje su visoki i čini se da ne predstavljaju znatno ograničenje rasta.
- *Niska prikladnost zbog povećanih rizika?* Čini se da tržišni neuspjesi nisu bili jedan od glavnih problema u Hrvatskoj s obzirom na umjerene razine inovacija (rashodi za istraživanje i razvoj i odobreni patenti uglavnom su u skladu s onima u usporedivim zemljama, Slika 13. u Dodatku). Međutim, velik fiskalni manjak znatno je povisio razinu javnog duga te je sada dinamika duga neodrživa bez snažne fiskalne konsolidacije. Vanjske ranjivosti također su narasle posljednjih godina; inozemni dug dosegao je 100 posto BDP-a, potrebe za inozemnim financiranjem oko trećinu BDP-a, a razina euroizacije je visoka. Povrh toga, rast je vjerojatno bio otežan i slabim poslovnim okruženjem (kako je detaljno navedeno u ranijem tekstu) i visokom razinom plaća i oporezivanja. Da se poslužimo riječima Hausmanna, Rodrika i Velascoa, veći makro i mikro rizici smanjili su prinose na ulaganja u Hrvatskoj, što je pridonijelo smanjenju kapitalnih priljeva i ulaganja.

Kapitalni priljevi (kao postotak BDP-a u 2000.; prosjek 2009. – 2011.)

Izvori: baza podataka *World Economic Outlook* i izračuni članova Misije
¹ Kao postotak BDP-a u 2003.; prosjek za 2003. – 2011.

Preporuke Hrvatskoj u vezi s politikama na osnovi dijagnostike rasta

26. **Analiza pokazuje da su se izravna ograničenja hrvatskoga rasta mijenjala tijekom vremena.** Razina ulaganja nije bila ograničenije za hrvatski rast u razdoblju prije krize jer je Hrvatska uspijevala privući visoke priljeve inozemnoga kapitala. Umjesto toga, slaba raspodjela kapitala prema sektorima međunarodno nerazmjenjivih dobara i sektorima s niskom produktivnošću vjerojatno je imala negativan utjecaj na gospodarski rast. U razdoblju od izbijanja krize su nedostaci hrvatskog ekonomskog modela i politika, zajedno s ograničenim i skupljim financiranjem, doveli do povećanih rizika koji smanjuju uočene prinose na ulaganja u Hrvatsku te su tako postali glavna ograničenja za rast.

27. **Iako se ne može mnogo učiniti da bi se utjecalo na globalnu averziju prema riziku, vjerodostojna i održiva fiskalna konsolidacija bila bi od pomoći.** Njome bi se ublažile ranjivosti Hrvatske, što bi smanjilo troškove i poboljšalo dostupnost financiranja. Također, niži manjak javnoga sektora smanjio bi rizik istiskivanja privatnih ulaganja i omogućio smanjenje poreznog opterećenja na rad, čime bi Hrvatska postala privlačnija stranim ulagačima.

28. **Povrh toga, nekoliko bi se drugih politika moglo provesti kako bi se povećali prinosi na ulaganja u hrvatski sektor međunarodno razmjenjivih dobara i pridonijelo ponovnom uravnoteženju gospodarstva.** To uključuje mjere:

- za poboljšanje poslovnog okružja i privlačnosti Hrvatske kroz ublažavanje regulatornih prepreka poslovanju, unaprjeđenje pravosudnog sustava i povećanje učinkovitosti javne uprave;

- za poboljšanje tržišnog natjecanja i produktivnosti kroz brže restrukturiranje i privatizaciju poduzeća u državnom vlasništvu koja posluju s gubicima te smanjenje subvencija poljoprivredi i ostalim sektorima koji stvaraju gubitke;
- za povećanje fleksibilnosti na tržištu rada kroz ublažavanje propisa kojima se uređuje tržište rada i smanjenje zaštite postojećih zaposlenika (insajdera). Veća fleksibilnost u utvrđivanju ugovora o plaćama i niži troškovi zapošljavanja i otpuštanja dovest će do konkurentnijeg određivanja plaća i povećati profitabilnost ulaganja u sektore međunarodno razmjenjivih dobara.

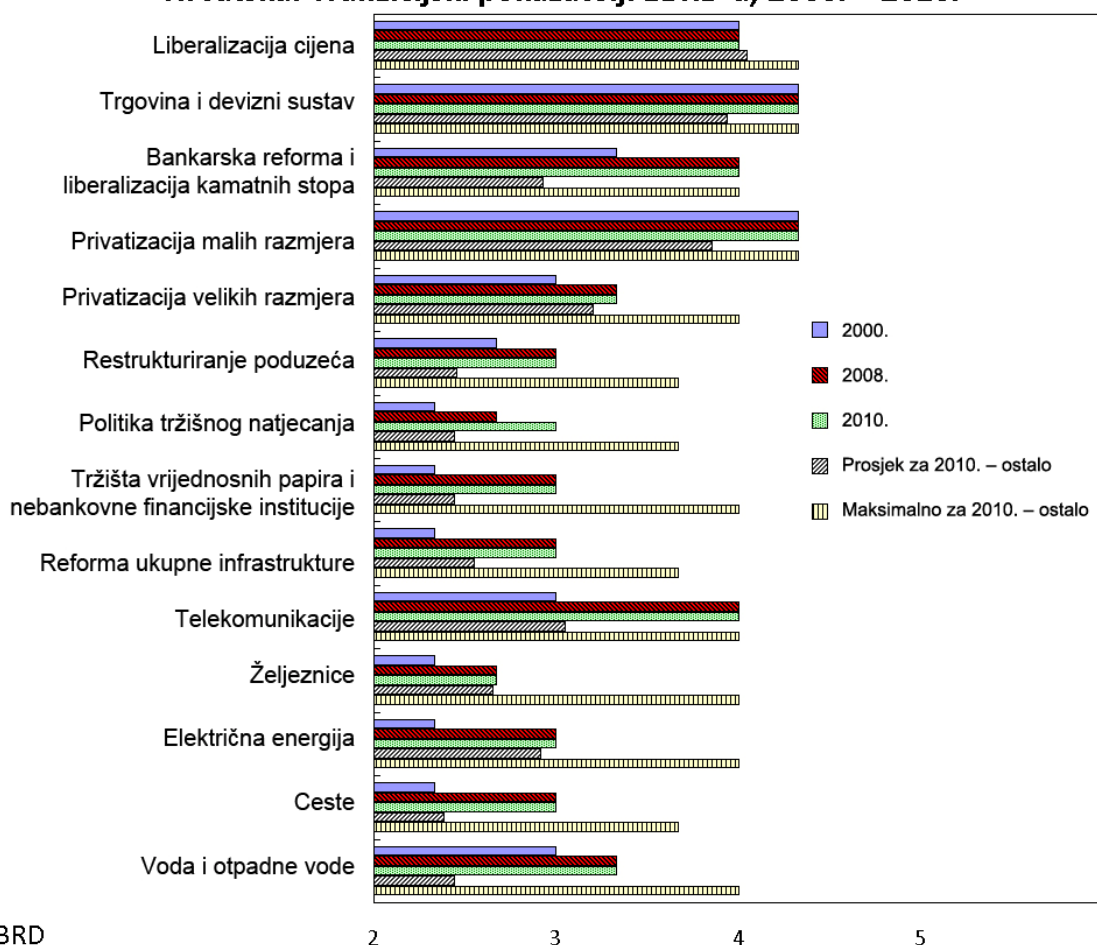
D. Standardni paket reformi ili “washingtonski konsenzus”

29. **Prethodno navedene preporuke u vezi s politikama mogu se usporediti sa skupom preporuka kojima je cilj promicanje rasta, a koje čine jezgru uobičajenih savjeta u vezi s politikama MMF-a i Svjetske banke.** O ovom se paketu reformi često govori kao o "washingtonskom konsenzusu", kako ga je 1989. nazvao ekonomist John Williamson. Iako se "washingtonski konsenzus" razvijao tijekom vremena, po metodi učenja kroz djelovanje, on se u osnovi oslanja na tri glavne ideje: liberalizacija, privatizacija i deregulacija.

30. **Sa stajališta liberalizacije Hrvatska su ostvarenja dobra.** Hrvatska već jest tržišno gospodarstvo koje je otvoreno trgovini. Stoga je visoko rangirana prema tranzicijskim pokazateljima EBRD-a za cijene, trgovinu, tečaj, liberalizaciju banaka i kamatnih stopa.

31. **Međutim, Hrvatska zaostaje u pogledu sveobuhvatne privatizacije, restrukturiranja poduzeća, reformi infrastrukture i politike tržišnog natjecanja** (slika u tekstu). Iako je ostvaren određeni napredak u vezi s politikom tržišnog natjecanja (zbog poboljšane provedbe zakona i daljnjeg jačanja zakona o tržišnom natjecanju), u druga tri područja nije ostvaren nikakav napredak od 2008., što ukazuje na zastoje u dinamici strukturnih reformi. Napredak u privatizaciji bio je vrlo spor posljednjih godina, a portfelj poduzeća u državnom vlasništvu još uvijek obuhvaća oko 645 poduzeća. Većina ih je visoko zadužena i posluje s gubicima, a jasna strategija za rješavanje ovog problema ne postoji. Nedostatak napretka isto je tako osobito zamjetan u željezničkom sektoru, koji ne može opstati bez znatnih državnih subvencija i nekonkurentan je u usporedbi s ostalim europskim poduzećima zbog slabog intenziteta prometa, niske produktivnosti zaposlenika, velikih operativnih troškova i zastarjele infrastrukture. Unatoč liberalizaciji u razdoblju od 2008., hrvatskim tržištem električne energije i plina još uvijek dominiraju monopolistički dobavljači.

Hrvatska: Tranzicijski pokazatelji EBRD-a, 2000. – 2010.

Izvor: EBRD

32. Stoga bi se standardne preporuke u vezi s politikama za Hrvatsku usredotočile na politike usmjerene:

- na ubrzanje privatizacije i restrukturiranja poduzeća u državnom vlasništvu,
- na povećanje fleksibilnosti na tržištu rada i smanjenje poreznog opterećenja na rad,
- na ublažavanje regulatornih prepreka poslovanju i jačanje tržišnog natjecanja.

E. Prioritetne reforme u Hrvatskoj

33. Zanimljivo je da su preporuke u vezi s politikama koje proizlaze iz tri analizirana pristupa vrlo slične. Sve se odnose na sljedeća tri područja: (a) pojačati poticaje na rad kako bi se povećala participacija radne snage, (b) poboljšati poslovno okružje i potaknuti tržišno natjecanje i (c) konsolidirati državne financije kako bi se smanjili makroekonomski rizici koji destimuliraju ulaganja. Ove prioritetne reforme u skladu su sa strukturnim pokazateljima konkurentnosti, koji pokazuju da se u ovim pitanjima kriju najveće prepreke za poslovanje i ulaganje u Hrvatskoj.

34. Reforma hrvatskoga tržišta rada treba težiti poboljšanju kako ponude tako i potražnje za radom.

- ***Reforme se trebaju usmjeriti na povećanje poticaja na rad.*** Iako je vlada poduzela neke mjere da poveća participaciju radne snage (kroz smanjenje mogućnosti i poticaja za prijevremeno umirovljenje, postupno povišenje dobne granice za umirovljenje za žene, reformu naknada za nezaposlene i bolju kontrolu bolovanja), one vjerojatno neće biti dovoljne. Posebice valja spomenuti da će polovina planiranog povećanja dobi za umirovljenje žena biti kompenzirana redovitim procesom starenja. Brže povišenje dobne granice za umirovljenje za žene (primjerice za 6 mjeseci godišnje, umjesto za 3 mjeseca godišnje, kako je odlučeno u 2010.) na 65 godina i daljnje povišenje na 67 godina za sve pomoglo bi poništiti učinak starenja i poboljšalo ponudu radne snage (povrh toga što bi smanjilo manjak mirovinskog sustava). Osim toga, poticaji za prijevremeno umirovljenje i dalje su previsoki. Kazne za prijevremeno umirovljenje (1,8 posto godišnje) niže su od aktuarski neutralne razine od 3-4 posto i trebaju se povisiti barem do te razine. Primjerice, u Mađarskoj, Španjolskoj i Italiji, ta kazna iznosi 5-6 posto godišnje. Također, spuštanjem neoporezivog iznosa mirovine na razinu koja se primjenjuje na redovite plaće eliminirala bi se distorzija u korist prijevremenog umirovljenja.
- ***Potrebne su i mjere za smanjenje poreznog opterećenja na rad.*** Smanjenje doprinosa za zdravstveno osiguranje u 2012. za 2 postotna boda (čiji je utjecaj na prihode poništen povećanjem stope PDV-a, tzv. fiskalna devalvacija) korak je u pravom smjeru i trebalo bi potaknuti potražnju za radnom snagom. Vlada bi također trebala razmotriti mogućnost da nultu stopu PDV-a (koja nije u skladu s propisima EU) poveća na 10 posto (umjesto na 5 posto kao što se sada predviđa). To bi omogućilo daljnje smanjenje oporezivanja rada. Povećanje poreza na imovinu također bi moglo pomoći da se promijeni porezna struktura tako da se smanji opterećenje na rad, a da se pritom ne utječe na porezne prihode, iako bi prihodi od tog poreza vjerojatno bili mali u kratkoročnom razdoblju budući da je prvo potrebno poboljšati zemljišne knjige i registre imovine.
- ***Nekoliko izmjena Zakona o radu smanjilo bi troškove zapošljavanja i otpuštanja,*** poglavito: (a) ublažavanje uvjeta za otpuštanje, posebice zbog slabog radnog učinka, za kolektivna otpuštanja i za neke kategorije zaštićenih radnika u slučaju opravdanih poslovnih razloga, (b) omogućavanje poduzećima da se isključe iz primjene opterećujućih sektorskih kolektivnih ugovora i (c) smanjenje maksimalnog iznosa naknade koja se isplaćuje neopravdano otpuštenim radnicima sa sadašnjih 18 mjesečnih plaća na prihvatljivih 6 mjesečnih plaća.

Tablica 1. Hrvatska: Pokazatelji uvjeta poslovanja				
Područja	Mjere	2012. kao postotak 2005.	Hrvatska kao post. region. prosj., 2012.	Hrvatska kao post. prosj. za države OECD-a, 2012.
Otvaranje poduzeća	Broj postupaka	54,5	100,8	113,4
	Broj potrebnih dana	24,1	43,0	56,2
	Trošak kao udio u dohotku po stanovniku	52,8	103,9	184,1
	Uplaćeni minim. kapital kao udio u dohotku po stan.	54,1	128,4	97,9
Postupak dobivanja građevinskih dozvola ¹	Broj postupaka	52,2	56,7	86,9
	Broj potrebnih dana	81,3	148,2	208,7
	Troškovi (kao % dohotka po stanovniku)	60,6	124,7	1293,6
Registracija vlasništva	Broj postupaka	100,0	88,2	104,0
	Broj potrebnih dana	10,9	348,9	339,4
	Troškovi (kao % vrijednosti imovine)	100,0	213,4	114,5
Zaštita ulagača ¹	Raspon indeksa objavljivanja (0-10)	100,0	14,5	16,4
	Raspon indeksa odgovornosti direktora (0-10)	100,0	119,3	97,5
	Indeks jednostavnosti podizanja tužbi dioničara (0-10)	100,0	98,4	89,0
	Indeks snage zaštite ulagača (0-10)	100,0	69,7	66,8
Prekogranična trgovina ¹	Dokumenti potrebni za izvoz (broj)	100,0	99,3	160,7
	Dani potrebni za izvoz	76,9	68,7	191,4
	Troškovi izvoza (USD po spremniku)	108,3	68,4	126,0
	Dokumenti potrebni za uvoz (broj)	100,0	100,6	165,3
	Dani potrebni za uvoz	88,9	51,0	148,9
	Troškovi uvoza (USD po spremniku)	98,3	55,2	108,8
Provedba ugovora	Broj postupaka	100,0	101,4	120,9
	Broj potrebnih dana	100,0	143,4	108,3
	Troškovi (kao % potraživanja)	100,0	48,1	70,0
Rješavanje insolventnosti	Stopa naplate (centi po dolaru)	103,1	88,8	43,6
	Broj potrebnih godina	100,0	112,2	179,3
	Troškovi (kao % likvidacijske mase)	100,0	119,3	164,9

1. Postotak 2006.

Izvor: *Doing Business Report 2012*, Svjetska banka

35. **Reforme za unaprjeđivanje poslovnog okružja trebaju se usmjeriti na poboljšanje pravnog i regulatornog okvira kako bi se povećala ulaganja.** Iako je od 2005. ostvaren određen napredak, trajanje i troškovi postupaka za dobivanje građevinskih dozvola i registraciju imovine i dalje znatno premašuju razine u usporedivim zemljama. Najveći dio kašnjenja odnosi se na vrijeme potrebno za registraciju novogradnje ili imovine u zemljišnim knjigama (120 odnosno 60/80 dana). Stoga treba ubrzati planiranu digitalizaciju i ažuriranje zemljišnih knjiga i katastra. Treba ukloniti i prepreke ulaganjima na razini lokalne uprave i samouprave. Poboljšanja su potrebna i u vezi s pravilima koja se odnose na razotkrivanje sukoba interesa te zaštitu ulagača. Također je hitno potrebno poboljšati postupke zbog insolventnosti i ubrzati izvršenje sudskih odluka. Za provedbu ugovora u Hrvatskoj treba oko 50 posto više vremena nego u usporedivim zemljama zbog dugotrajnih kašnjenja u pravosudnom sustavu, a rješavanje insolventnosti traje oko dvaput dulje nego u zemljama članicama OECD-a, dok je stopa naplate niska (vidi Tablicu 1.). Prema publikaciji *Global competitiveness report* za 2011. – 2012., neučinkovita državna birokracija najproblematičniji je faktor za poslovanje u Hrvatskoj, dok je s obzirom na kvalitetu pravnog okvira, zaštitu ulagača i manjinskih dioničara te opterećenost propisima Hrvatska rangirana pri samom dnu indeksa (111-137 od 142) (Slika 6.B u Dodatku).

36. **Brža privatizacija i restrukturiranje poduzeća pridonijeli bi poboljšanju tržišnog natjecanja.** Privatizacijske planove treba ubrzati, uključujući i planove za brodogradilišta za koja se još razmatraju različita rješenja, te iznijeti jasnu strategiju za likvidaciju ili prodaju imovine u vlasništvu Državne agencije za pravni promet i upravljanje nekretninama. Početak procesa restrukturiranja Hrvatskih željeznica je dobrodošao i treba se nastaviti, a tržišta električne energije i plina treba dodatno liberalizirati.

37. **Rad na fiskalnoj konsolidaciji treba nastaviti u srednjoročnom razdoblju.** Kontinuirana fiskalna konsolidacija pridonijet će poboljšanju pristupa financiranju i troškova financiranja kako za javne tako i za privatne subjekte te olakšati smanjenje poreznog opterećenja na rad, što će potaknuti veća ulaganja.

38. **Daljnji napori potrebni su za povećanje učinkovitosti države.** Namjera vlade da riješi problem korupcije i provede fiskalnu konsolidaciju pomoći će u smanjenju rastrošne i neučinkovite državne potrošnje. Efikasnost države može se dodatno poboljšati: (a) racionalizacijom strukture poslovanja države, uključujući sveobuhvatno funkcionalno preispitivanje veličine, funkcija i zaposlenika svih državnih organizacija; (b) reformom formule za izračun plaća kako bi se uspostavila jača povezanost između rezultata rada i plaća, eliminirale jubilarne nagrade i uskladile plaće na svim razinama države; (c) eksternalizacijom netemeljnih funkcija, kao što su prijevoz, osiguranje, pošta, čišćenje, priprema hrane i održavanje kako bi se poboljšala učinkovitost i stvorile fiskalne uštede.

F. **Mogući učinak reformi**

39. **Kvantificiranje učinka strukturnih reformi na rast nije nimalo lagan zadatak.** Većina empirijskih studija ustanovila je pozitivan dugoročni učinak reformi tržišta rada i proizvoda na ukupnu faktorsku produktivnost, rast i zaposlenost. Međutim, učinci reformi uvelike se razlikuju jer ovise o njihovim specifičnostima, interakciji između institucija tržišta proizvoda i rada, makroekonomskom okružju u kojemu se provode reforme te vremenskom okviru; kratkoročni učinci mogu biti manji ili čak negativni zbog troškova i vremena potrebnog za preraspodjelu resursa i restrukturiranje.

40. **Izračuni koji se temelje na postupku izračuna doprinosa pojedinih proizvodnih faktora ukupnom ekonomskom rastu iz Odjeljka A. pokazuju da bi povećanje stope participacije radne snage i zaposlenosti moglo pridonijeti znatnom povećanju rasta BDP-a.** Kada bi stopa participacije u Hrvatskoj u sljedećih osam godina porasla na 70 posto kao u Češkoj, rast BDP-a povećao bi se za oko 1 posto. To bi ujedno zahtijevalo povećanje udjela ulaganja u BDP-u za 1 postotni bod⁹.

41. **Regresije rasta pokazuju da bi se strukturnim reformama gospodarski rast Hrvatske mogao znatno povećati kroz poboljšanje produktivnosti.** Primjena modela iz Vamvakidis (2008.) pokazuje da kad bi u sljedećih pet godina indeks ekonomske slobode porastao na razinu Estonije (koja ostvaruje najbolje rezultate među europskim državama s

⁹ Uz pretpostavku da bi stopa nezaposlenosti ostala gotovo neizmijenjena, taj bi scenarij podrazumijevao povećanje zaposlenosti za oko 19 posto. Uz pretpostavku da omjer kapitala i radne snage ostane isti, stanje kapitala moralo bi se prosječno povećati za prosječno 2,2 posto godišnje, što bi u tim godinama dovelo do porasta udjela ulaganja u BDP-u za 1 posto.

tržištima u nastajanju), prosječan godišnji rast povećao bi se za 0,9 postotnih bodova.¹⁰ Kada bi taj indeks dosegnuo prosječnu razinu istočnoeuropskih zemalja, rast bi porastao za oko 0,4 postotna boda. To bi se uglavnom postiglo poboljšanjem fleksibilnosti na tržištu rada i učinkovitosti pravnog okvira i državne potrošnje, što su područja u kojima je Hrvatska najniže rangirana. Moore i Vamvakidis (2007.),¹¹ koji su ocijenili model rasta za Hrvatsku, također pokazuju da bi poboljšanje indeksa ekonomske slobode i troškova pokretanja novog posla na prosječnu razinu zemalja srednje i istočne Europe, europodručja odnosno Irske povećalo prosječan godišnji rast za oko 0,4, 0,5, odnosno 0,8 postotnih bodova.

42. Povrh toga, učinak ovih reformi bio bi pojačan njihovim učinkom na ulaganja i IIU. Kada bi omjer ulaganja i BDP-a porastao sa sadašnje razine od približno 22 posto na 25 posto¹² (minimalna razina prema Spenceovu izvješću, a ujedno i prosječna razina u Slovačkoj, Sloveniji, Češkoj, Bosni i Hercegovini i Letoniji u razdoblju od 2000. do 2008.), možda preko privlačenja više IIU, godišnji rast BDP-a povećao bi se za dodatna 0,3 postotna boda (modeli u Vamvakidis (2008.) i Moore i Vamvakidis (2007.) daju slične rezultate).

43. Ukupan učinak ovih reformi mogao bi biti znatan. Iako se možda svi ti učinci ne bi mogli jednostavno zbrojiti i iako su pri kvantificiranju učinka strukturnih reformi na rast moguće velike pogreške u procjenama, ovaj izračun ipak govori da bi učinak strukturnih reformi na rast BDP-a u Hrvatskoj mogao biti znatan i prelaziti 2 posto u srednjoročnom do dugoročnom razdoblju.

Učinak na srednjoročnu godišnju stopu rasta	
Makroekonomske reforme	1,4
Viša stopa participacije (cilj: 70% kao u Češkoj)	1,1
u tome: Povećanje rasta zaposlenosti	1
Povećanje kapitala da omjer K/R ostane konst.	0,1
Veća domaća ulaganja (s 23 na 25% BDP-a, kao SVK, SVN, CZE, LVA)	0,3
Strukturne reforme (cilj: razina SIE/Estonija)	0,4 - 0,9
Ukupni učinci	1,8 - 2,3

Literatura: Vamvakidis (2008.) i Moore i Vamvakidis (2007.)

¹⁰ Specifikacija njegovog modela jest $\text{Rast realnog BDP-a po stanovniku} = 11,00 - 1,38 * (\log \text{BDP-a po stanovniku}) - 7,05 * (\text{omjer između aktivnog i neaktivnog stanovništva}) + 0,13 * (\text{omjer ulaganja i BDP-a}) + 0,02 * (\text{stopa upisa na fakultete}) - 0,015 * (\text{stopa inflacije}) + 0,07 * (\text{omjer IIU}) + 0,59 * (\text{ekonomska sloboda}) + 0,86 * (\text{promjena ekonomske slobode})$.

¹¹ Specifikacija ovog modela jest $\text{Rast realnog BDP-a po stanovniku} = 0,98 + 1,88 * (\text{dummy varijabla za JIE i SIE}) - 0,49 * (\text{početni realni BDP po stanovniku}) - 0,43 * (\text{rast broja stanovnika}) + 0,14 * (\text{omjer ulaganja i BDP-a}) - 0,02 * (\text{stopa inflacije}) + 0,001 * (\text{kreditni privatnom sektoru/BDP}) + 0,43 * (\text{indeks ekonomske slobode}) - 0,03 * (\text{troškovi postupka osnivanja novog poduzeća, kao postotak BND-a po stanovniku})$.

¹² Da bi se u 8 godina ostvarila ta razina, prosječno godišnje povećanje stanja kapitala trebalo bi iznositi oko 2,4 posto, a godišnje povećanje bruto investicija oko 3,4 posto. Prema tom bi se scenariju stanje kapitala nakon osam godina povećalo za oko 21 posto. Ovisno o kapitalnoj intenzivnosti BDP-a, to bi potencijalno moglo dovesti do daljnjeg rasta zaposlenosti (većeg od onog koji podrazumijeva stopa participacije od 70 posto), odnosno čak i do većeg rasta BDP-a.

G. Zaključci

44. Hrvatski model rasta u pretkriznom razdoblju oslanjao se na akumulaciju kapitala u sektoru međunarodno nerazmjenjivih dobara, što je dovelo do slabog poboljšanja produktivnosti i rasta izvoza u odnosu na usporedive zemlje. Za ostvarenje realnog srednjoročnog rasta potrebna je korjenita promjena ekonomskih politika i institucija.

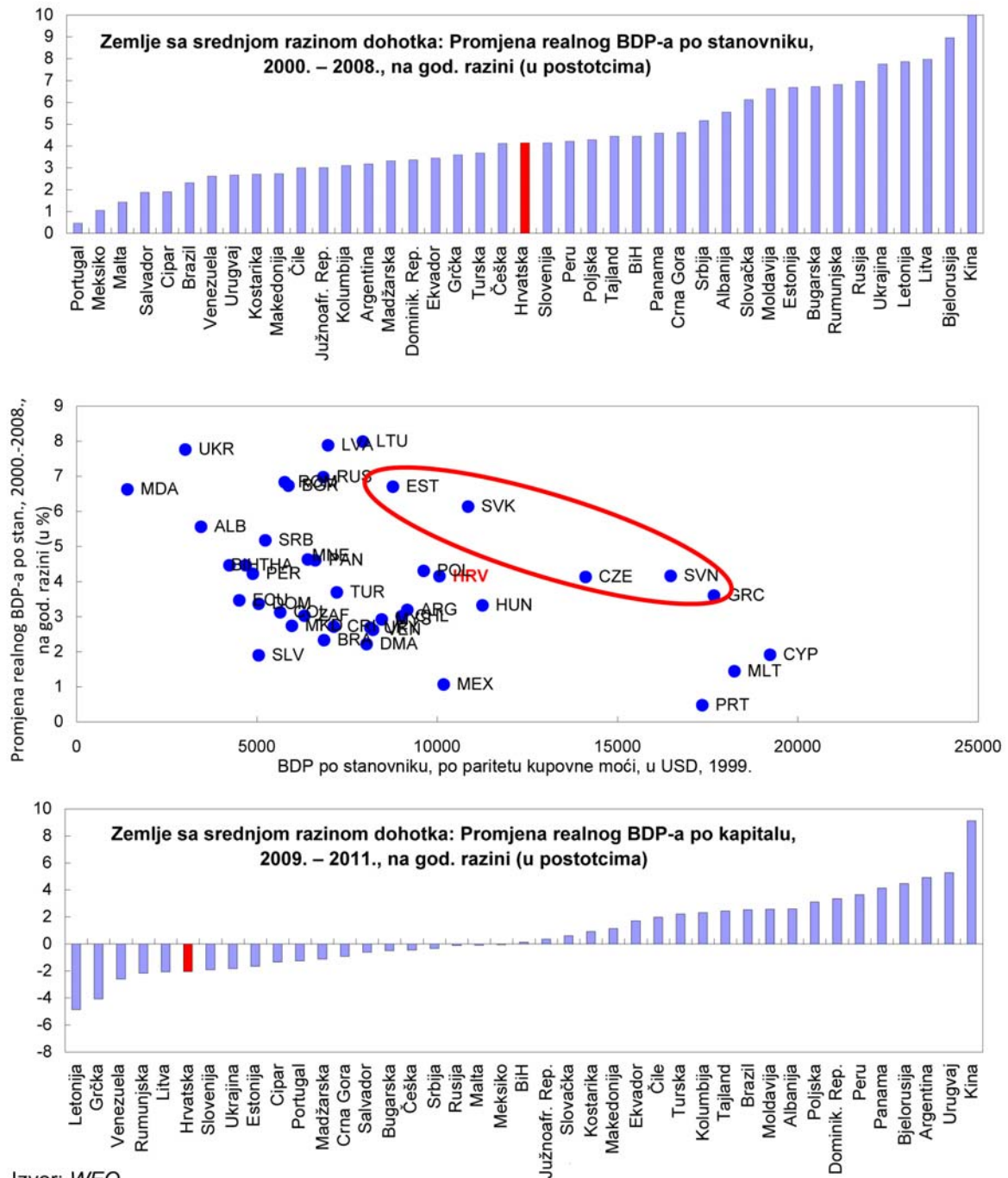
45. **Preporuke u vezi s politikama koje proizlaze iz tri preispitana izvora ekonomske misli vrlo su slične.** Za povećanje srednjoročnoga rasta Hrvatska treba: (a) pojačati poticaje na rad kako bi se povećala stopa participacije radne snage i poboljšala fleksibilnost na tržištu rada, što će pridonijeti ponovnom ostvarenju konkurentnosti i poduprijeti rast na osnovi izvoza; (b) unaprijediti poslovno okružje preko ublaženih propisa, boljeg pravnog okvira i učinkovitije administracije, te potaknuti tržišno natjecanje ubrzanjem privatizacije i restrukturiranja poduzeća da bi se privukao kapital u sektore međunarodno razmjenjivih dobara i povećala produktivnost i (c) nastaviti s radom na fiskalnoj konsolidaciji u srednjoročnom razdoblju kako bi se smanjili makroekonomski rizici i poboljšala dostupnost i troškovi financiranja. Empirijski dokazi pokazuju da bi učinak ovih reformi mogao biti znatan i povećati godišnji rast BDP-a za oko 2 posto u srednjoročnom do dugoročnom razdoblju.

Literatura

- Everaert, L. i W. Schule (2006.): "Structural Reforms in the Euro Area: Economic Impact and Role of Synchronization Across Markets and Countries", IMF Working Paper br. 06/137 (Washington: Međunarodni monetarni fond)
- Hausmann, R., D. Rodrik i A. Velasco (2005.): "Growth Diagnostics", Working Paper. dostupno na: www.hks.harvard.edu/fs/rhausma/publication.htm
- Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD) (2008.): "The Growth Report – Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development" Komisije za rast i razvoj (Washington)
- Goldman Sachs (2012.): "Our 2011 GES: A sharper Signal for Growth", Goldman Sachs Global Economics, Commodities and Strategy Research
- Moore, D. i A. Vamvakidis (2007.): Economic Growth in Croatia: potential and constraints, IMF Working Paper br. 07/198 (Washington: Međunarodni monetarni fond)
- Mourre, G. (2009.): "What Explains the Differences in Income and Labour Utilization and Drives Labour and Economic Growth in Europe? A GDP Accounting Perspective", Economic Papers 354, siječanj 2008., European Economy, Europska komisija
- Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj (2012.): "OECD Economic Surveys Euro Area," (Pariz)
- Vamvakidis, A. (2008.): "Potential Growth Estimates in Emerging Europe Based on a Growth Model," Box 8 of Regional Economic Outlook: Europe, travanj (Washington: Međunarodni monetarni fond)
- Schadler, S., A. Mody, A. Abiad i D. Leigh (2007.): "Growth in Central and Eastern European Countries of the European Union," IMF Occasional Paper 252 (Washington: Međunarodni monetarni fond)

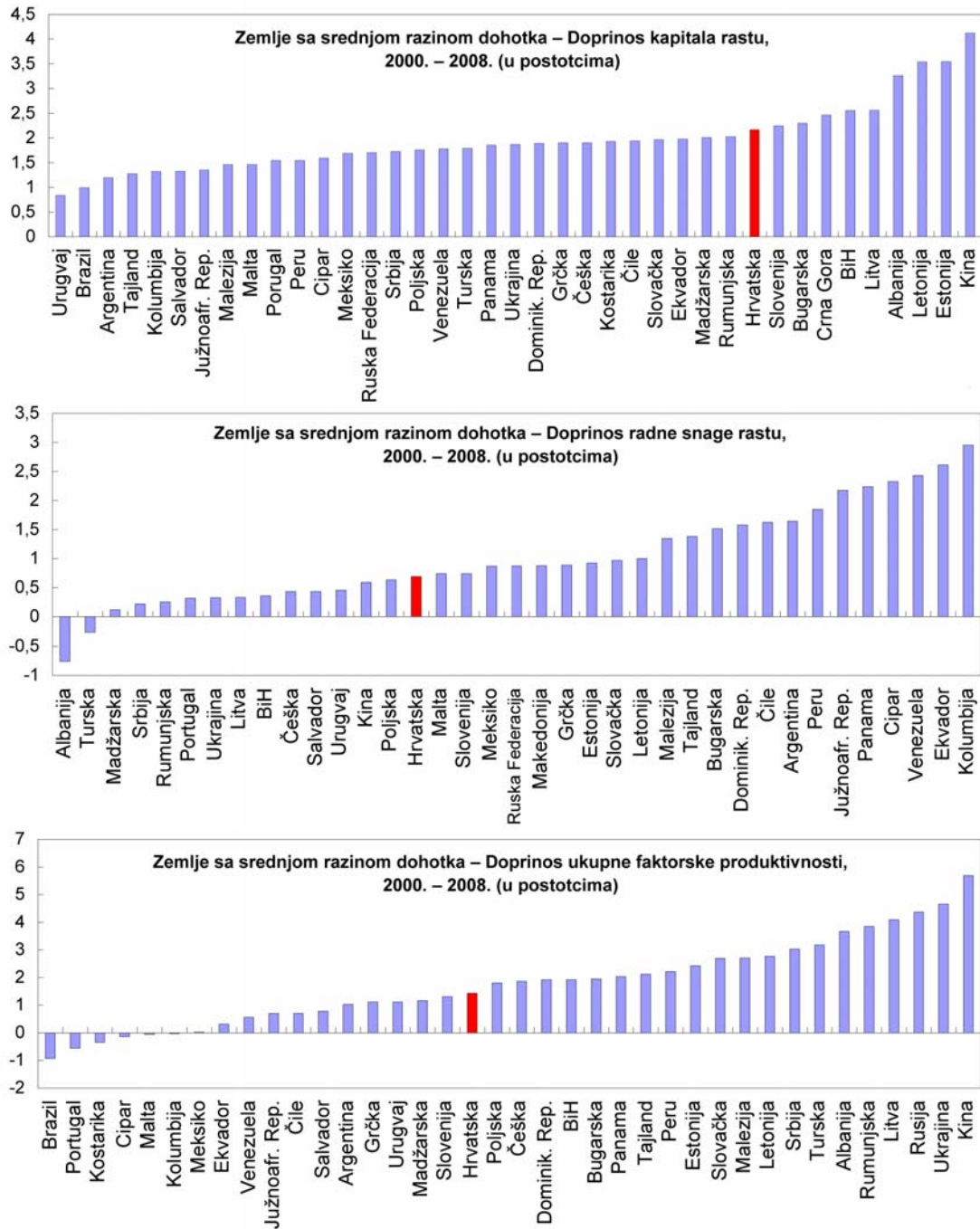
DODATAK

Slika 1. Hrvatska: Relativni rast gospodarstva, 2000. – 2011.

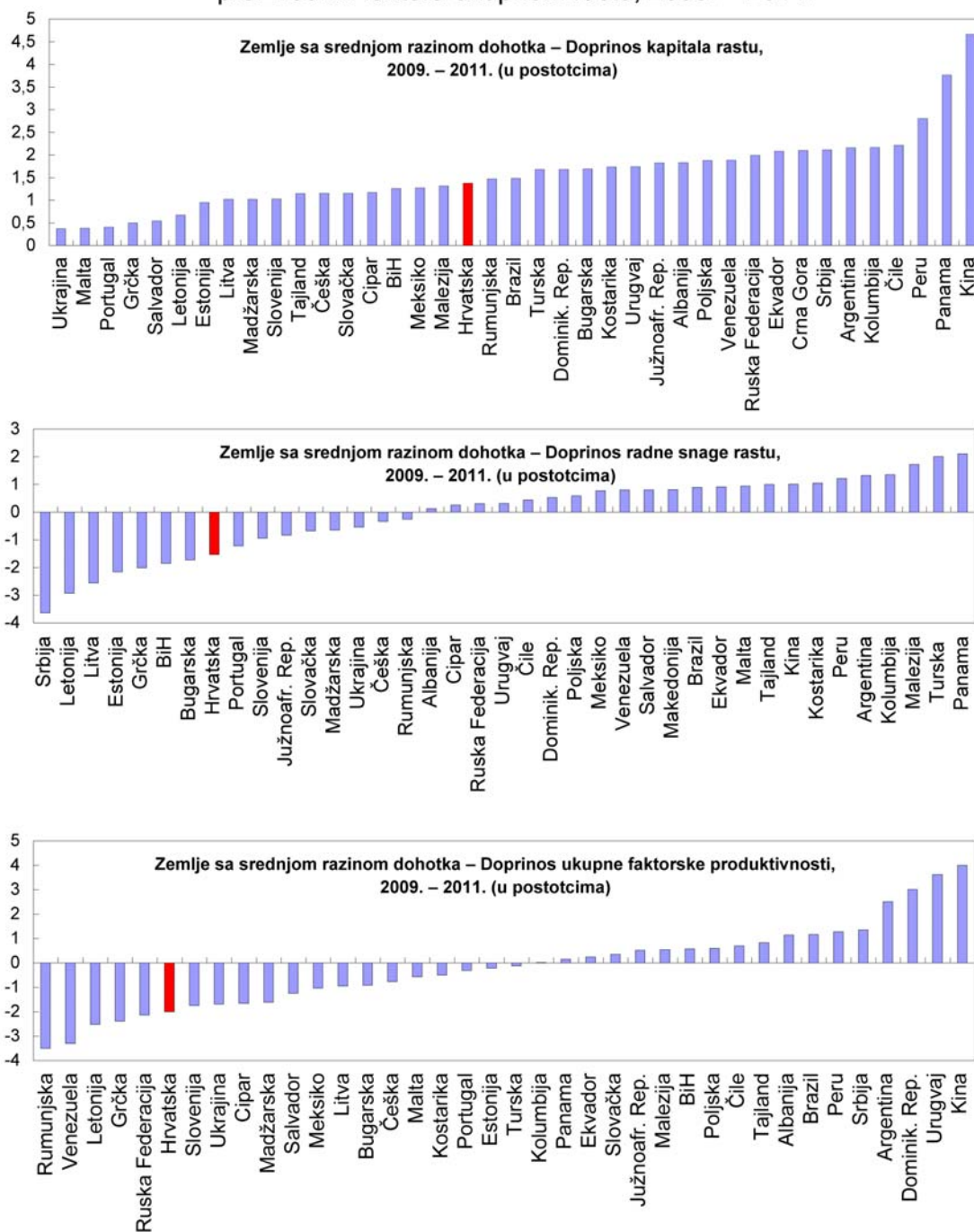
Izvor: WEO

Slika 2A. Zemlje sa srednjom razinom dohotka: Izračun doprinosa pojedinih proizvodnih faktora ukupnom rastu, 2000. – 2008.

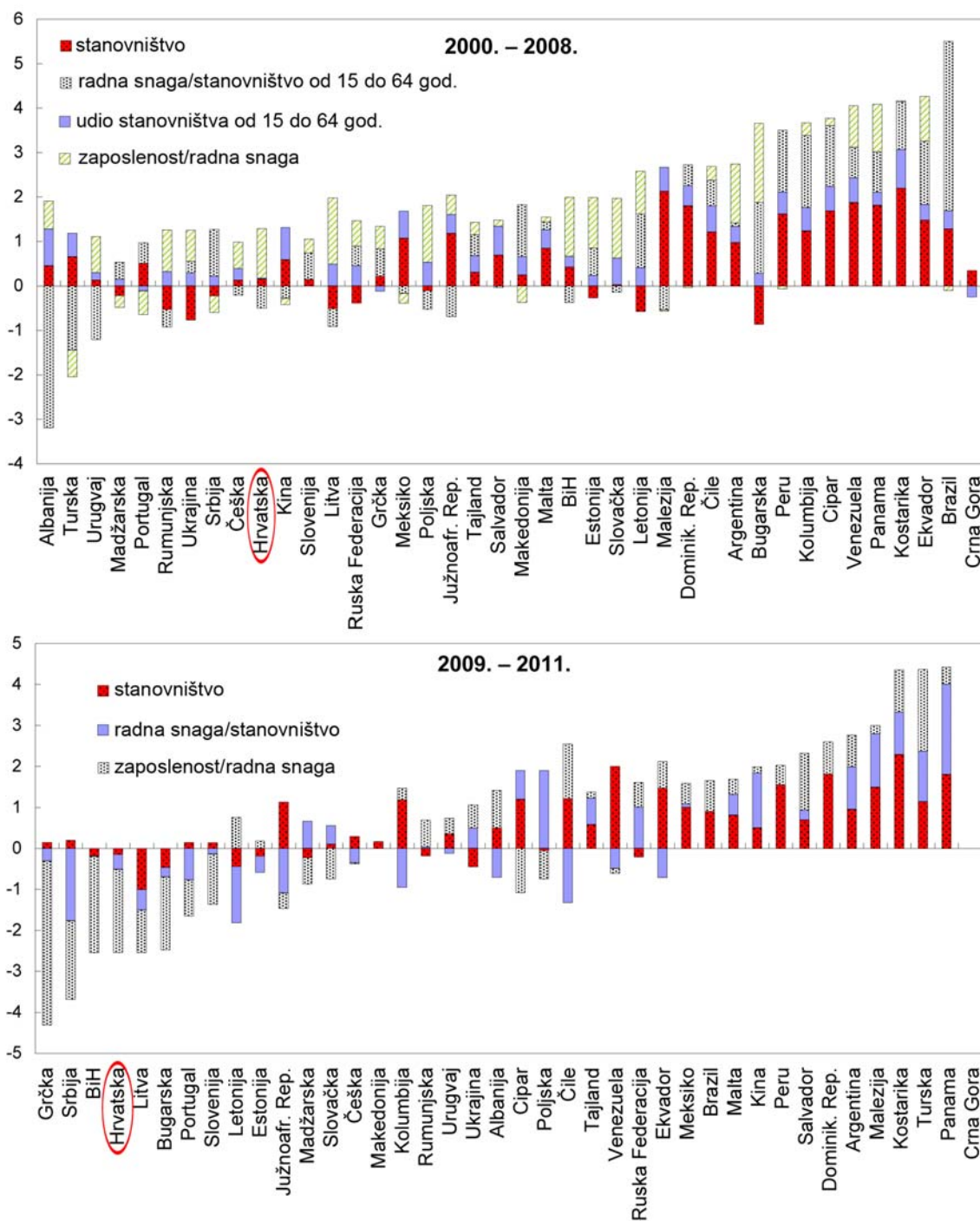
Izvori: WEO i izračuni članova Misije

Slika 2B. Zemlje sa srednjom razinom dohotka: Izračun doprinosa pojedinih proizvodnih faktora ukupnom rastu, 2009. – 2011.

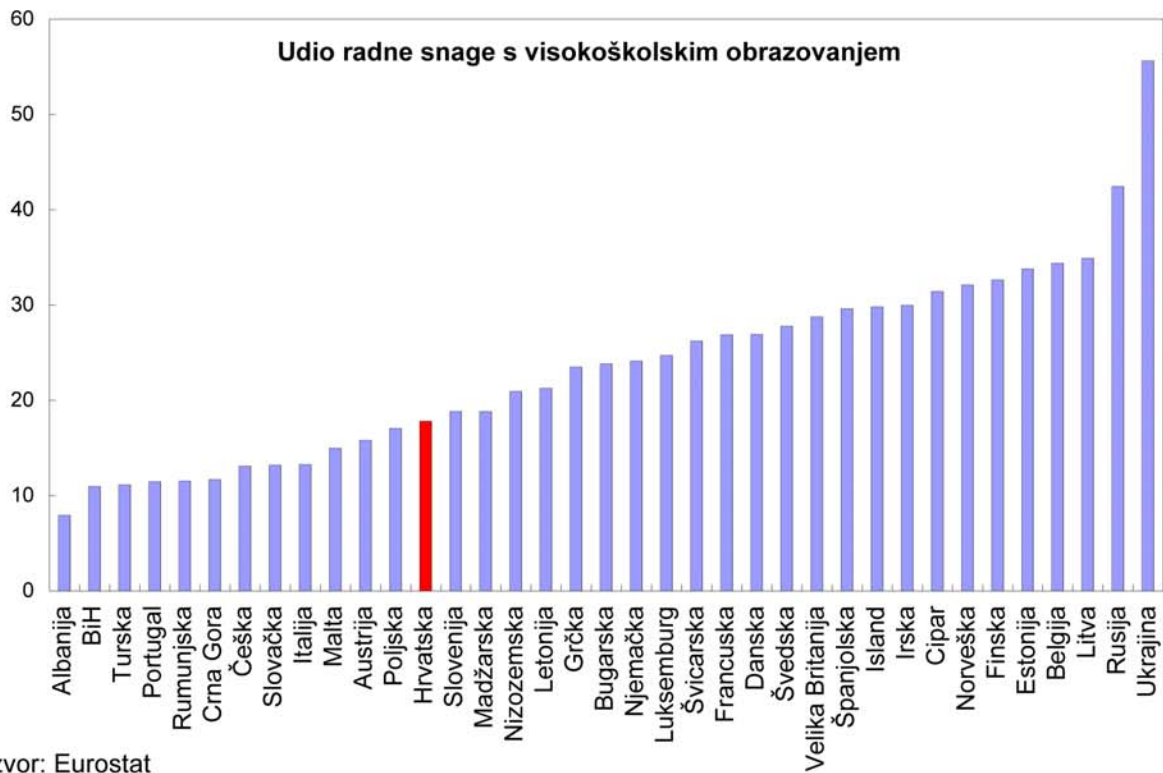
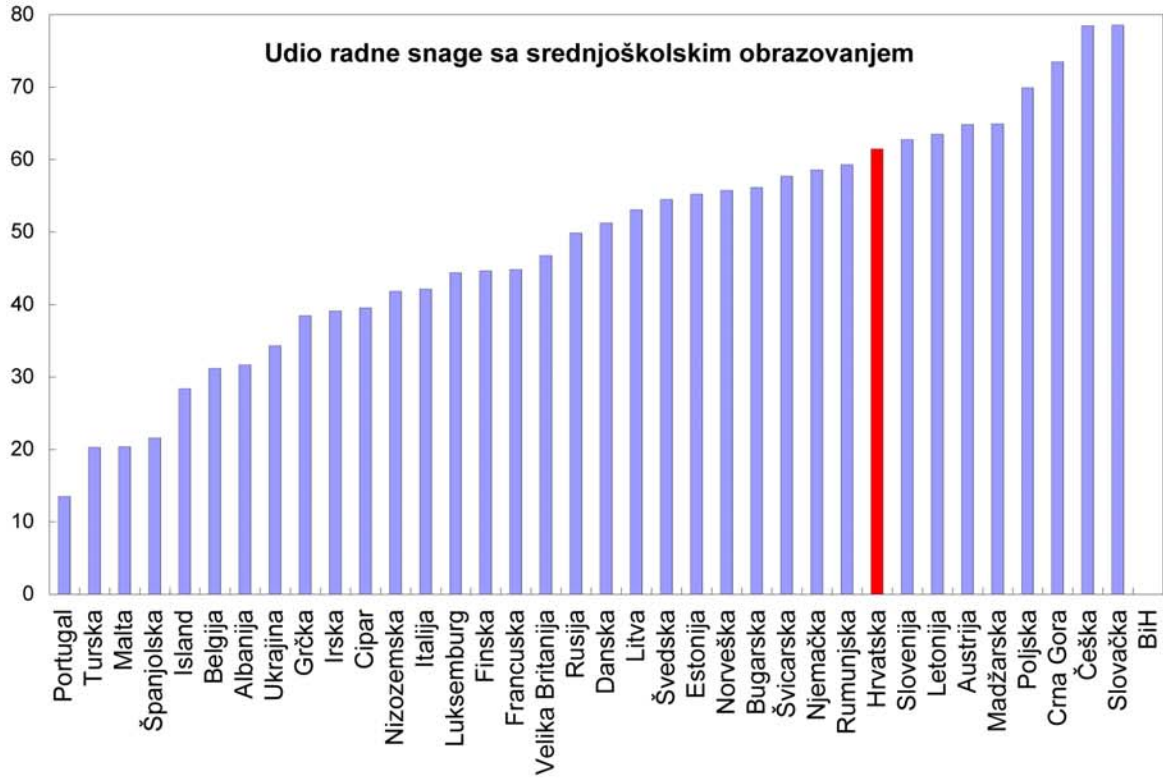
Izvori: WEO i izračuni članova Misije

Slika 3. Zemlje sa srednjom razinom dohotka: Dekompozicija rasta zaposlenosti, 2000. – 2011.

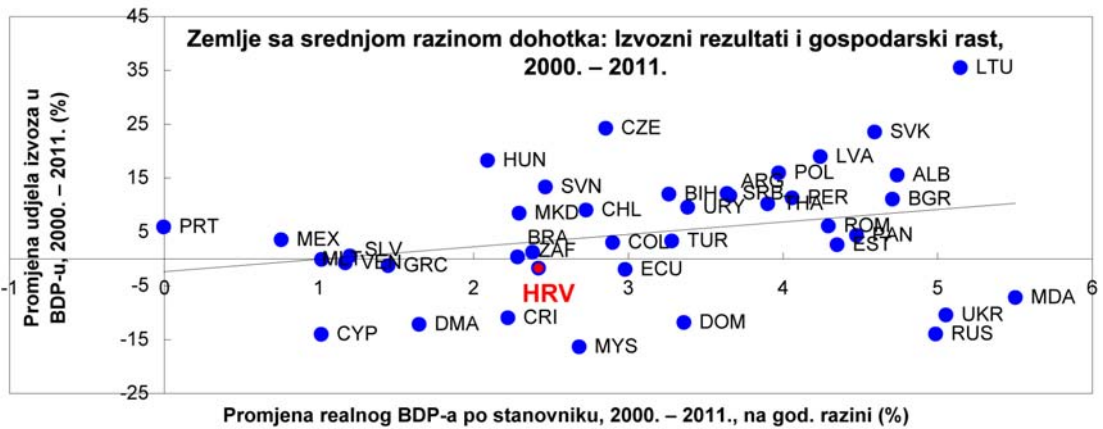
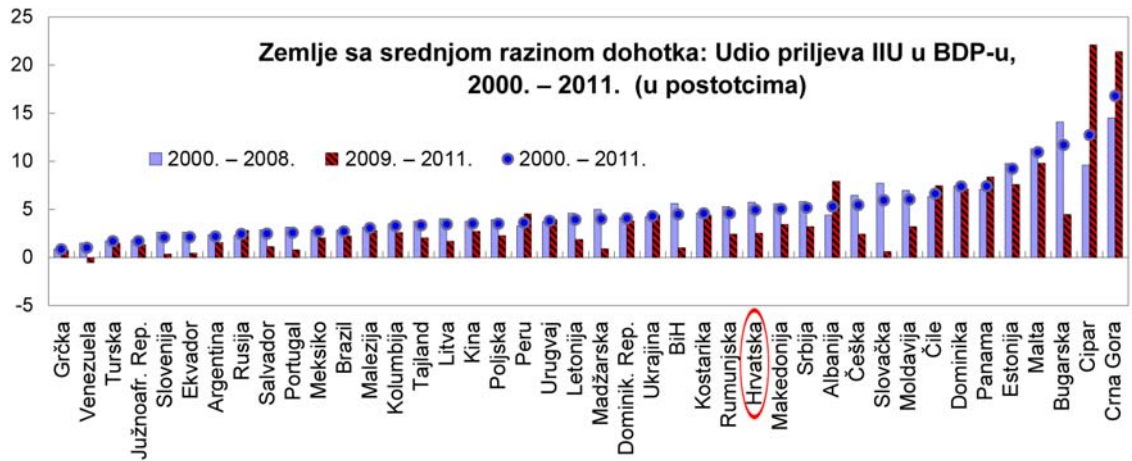
Izvori: WEO, Svjetska banka WDI i izračuni članova Misije

Slika 4. Hrvatska: Razina obrazovanja radne snage

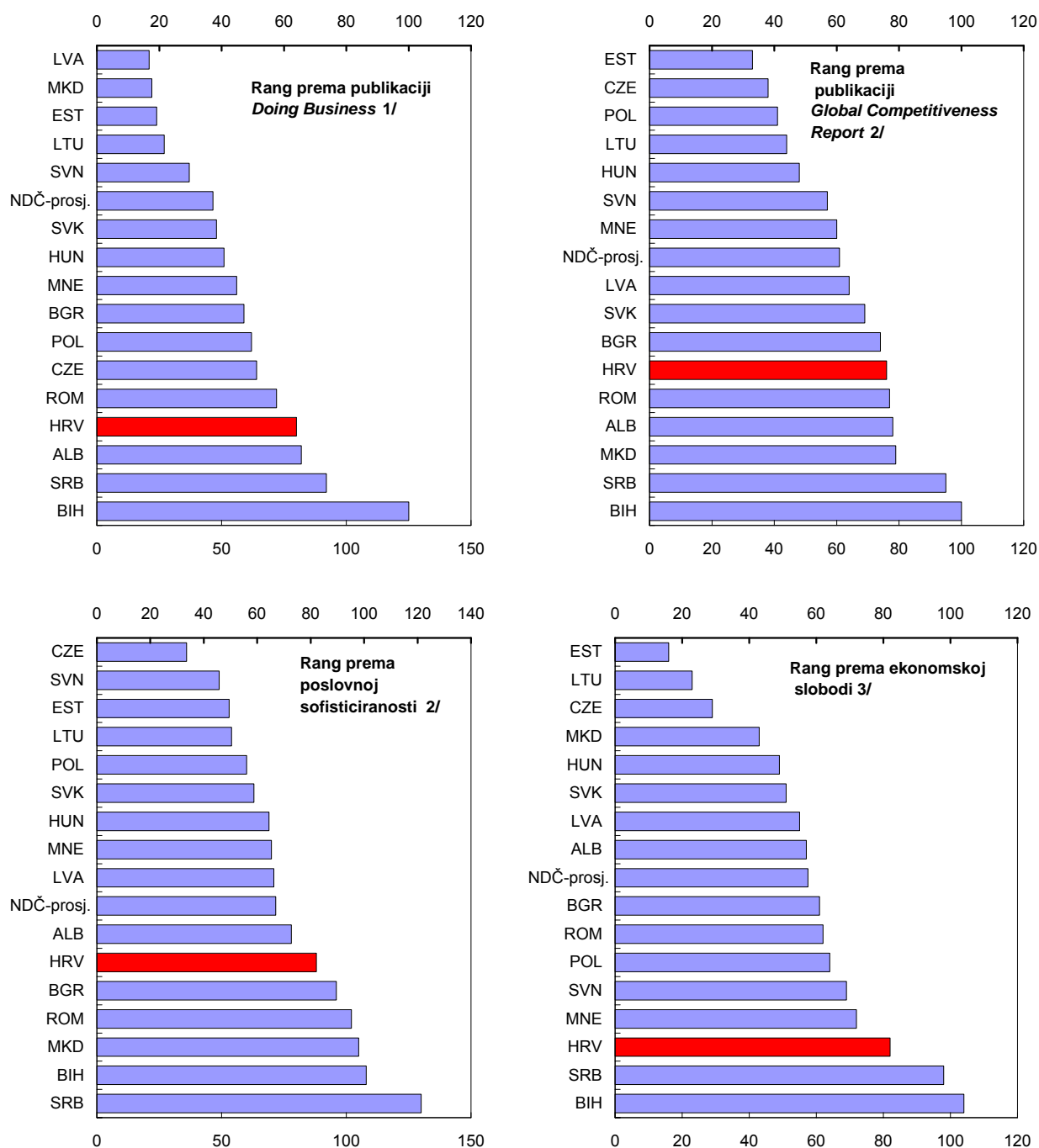
Izvor: Eurostat

Slika 5. Hrvatska: Otvorenost prema globalnoj ekonomiji

Izvor: WEO

Slika 6A. Hrvatska: Poslovno okruženje, 2011. – 2012.

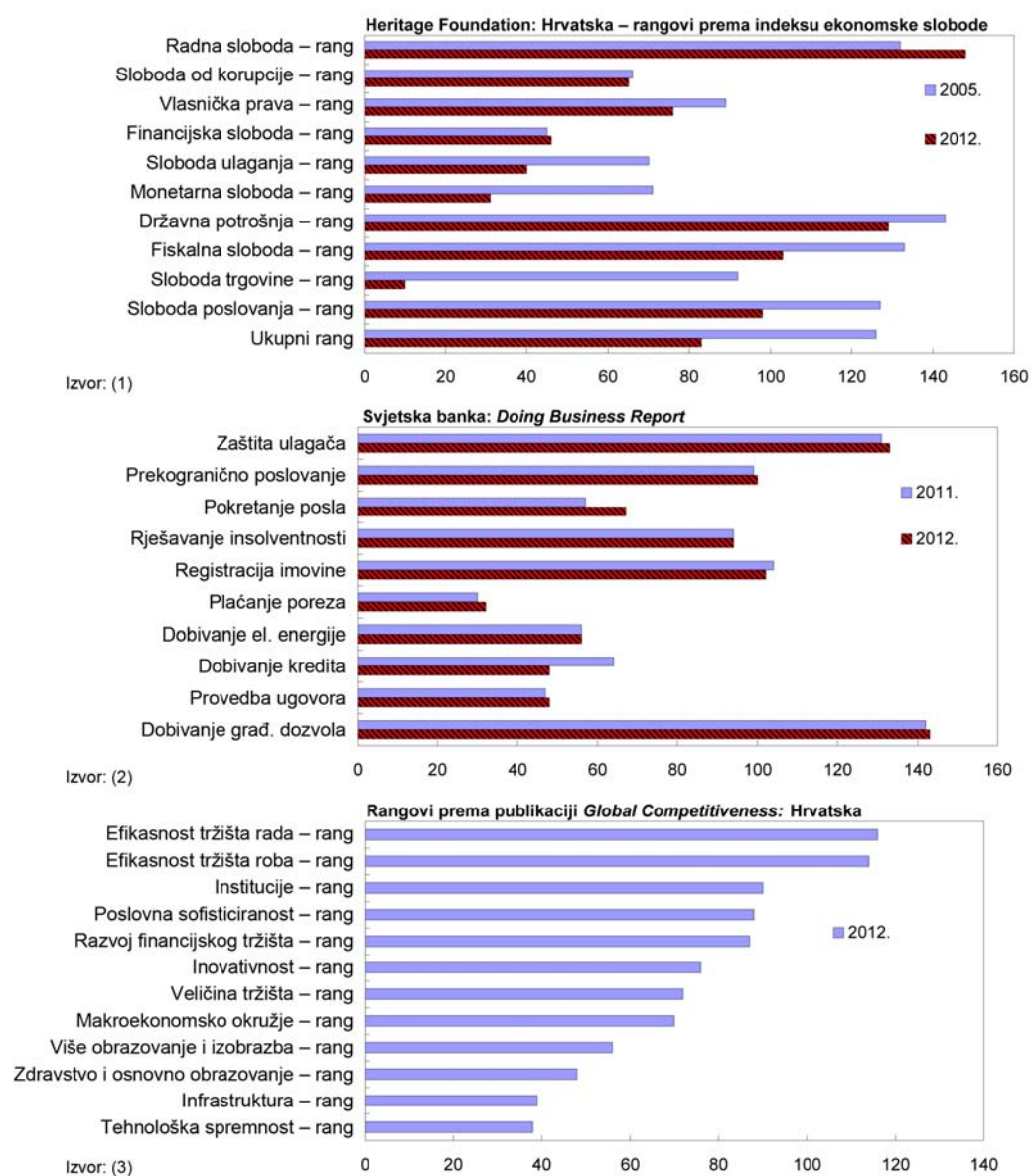
Izvori: Svjetska banka, *Doing Business*; World Economic Forum, *Global Competitiveness Report* i Heritage Foundation, *Economic Freedom Index* te izračuni članova Misije

1/ Obuhvaća razdoblje od lipnja 2010. do svibnja 2011. Rangirane su 183 zemlje.

2/ Rang za 2011. – 2012. Rangirane su 142 zemlje.

3/ Rang u 2012. Rangirane su 184 zemlje.

Slika 6.B: Hrvatska: Poslovno okruženje, komponente, 2005. – 2012.

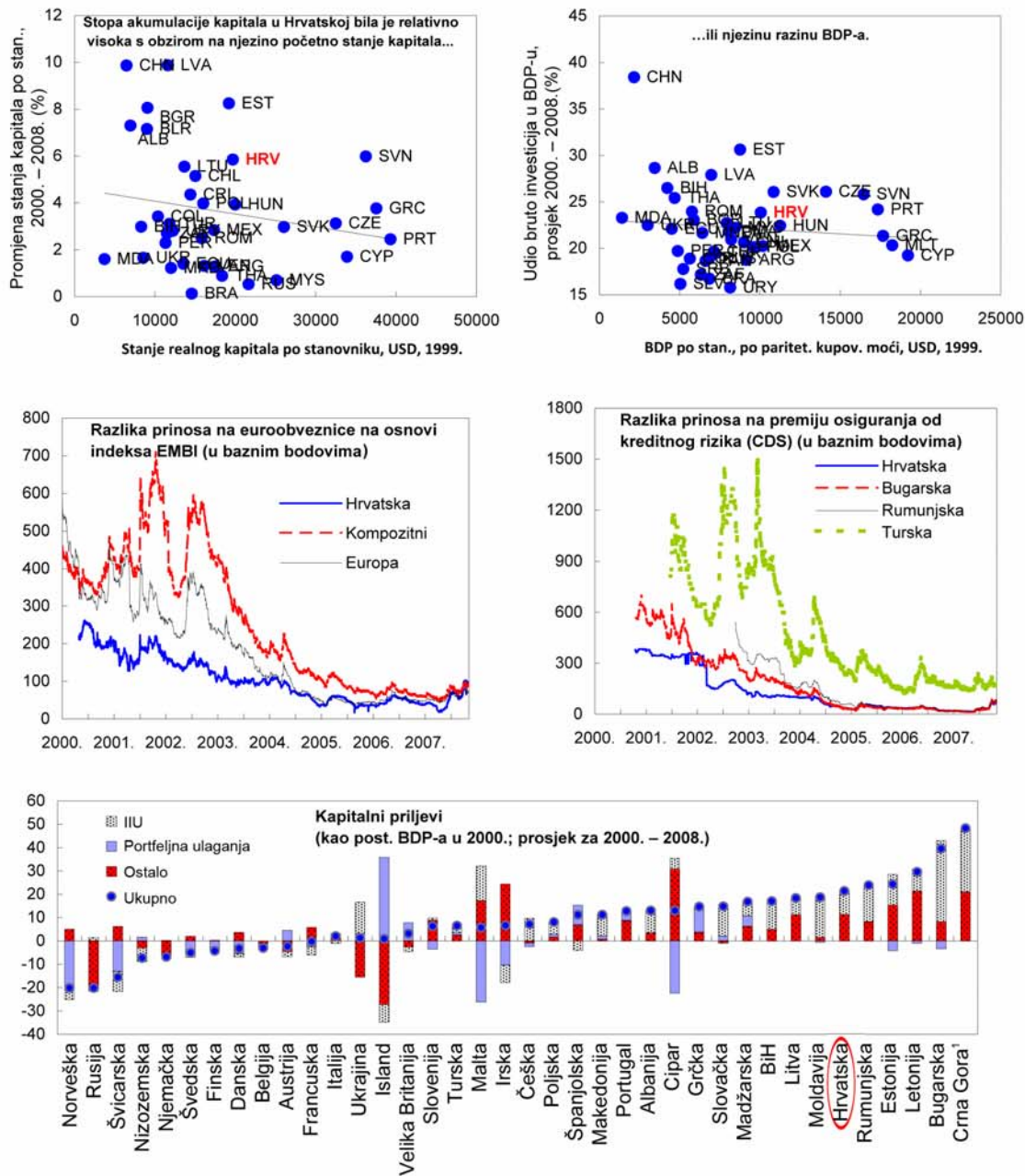

(1) Heritage Foundation Economic Freedom Index za 2012. i 2005. Rangirano je 179 zemalja., 1 je najbolji rezultat.

(2) Svjetska banka Doing Business Report 2011.-2012. Rangirano je 188 zemalja, 1 je najbolji rezultat.

(3) Global Competitiveness Index Report za 2011. i 2012. Rangirane su 142 zemlje.

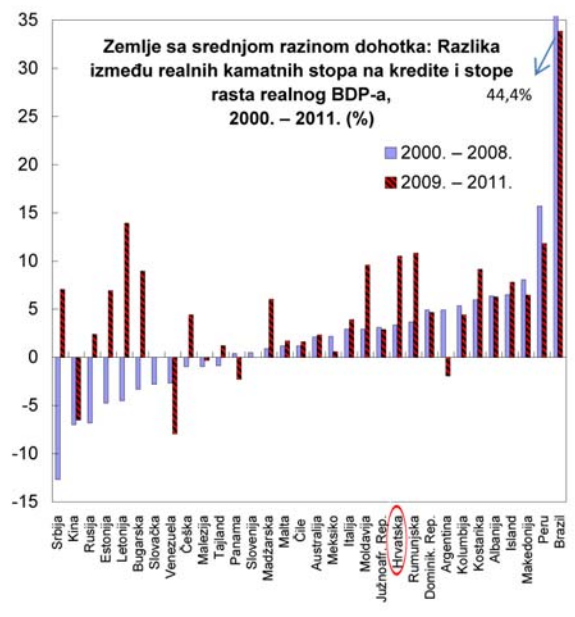
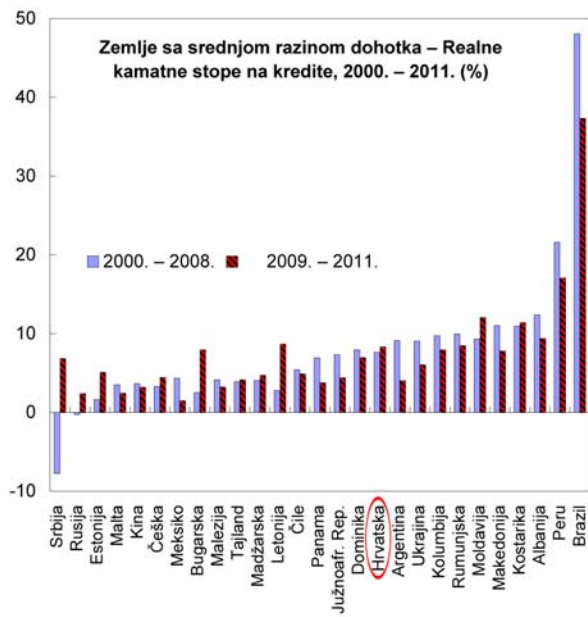
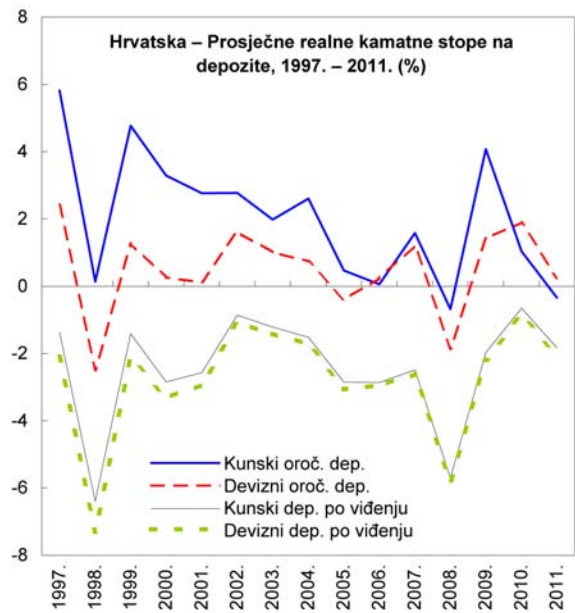
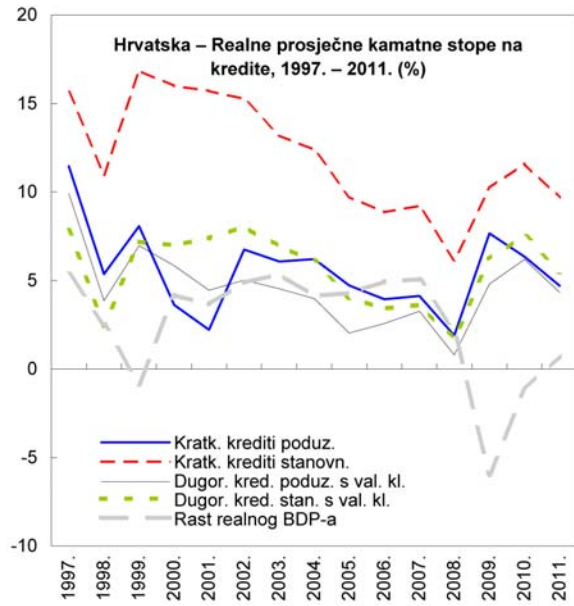
Slika 7. Hrvatska: Pristup međunarodnom financiranju, 2000. – 2008.

Izvor: Bloomberg; Penn Tables; baza podataka World Economic Outlook i izračuni članova Misije

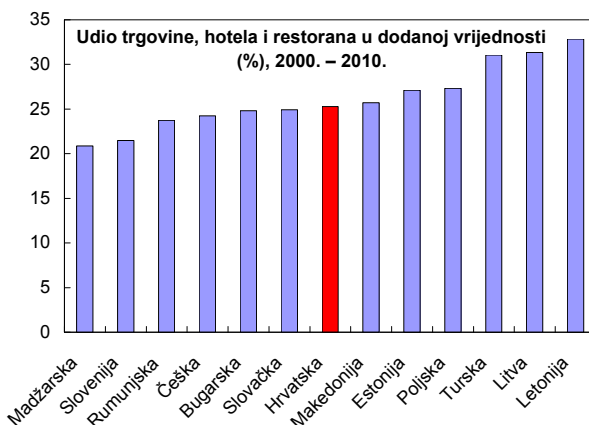
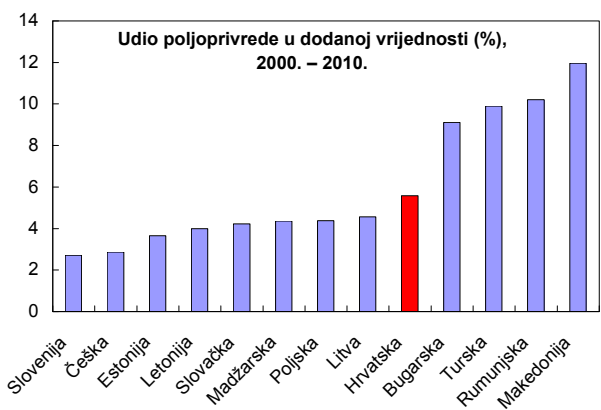
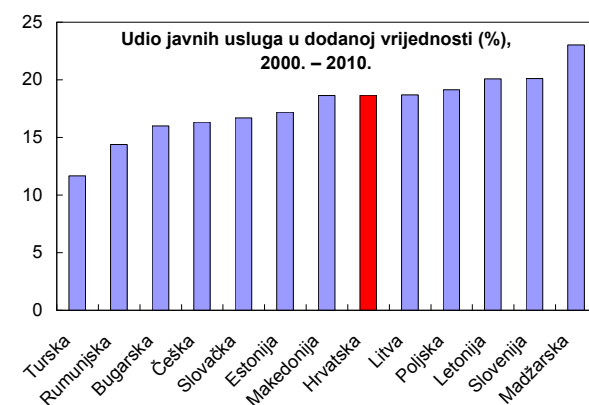
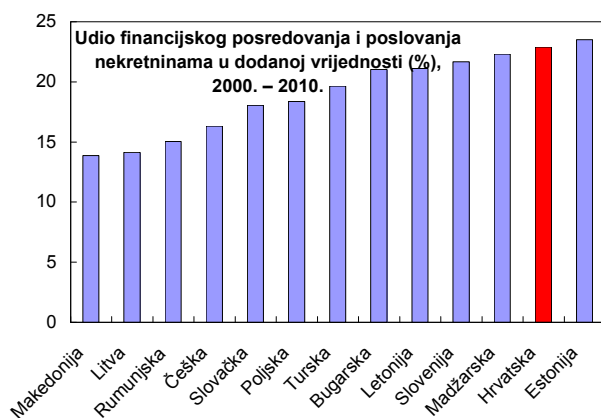
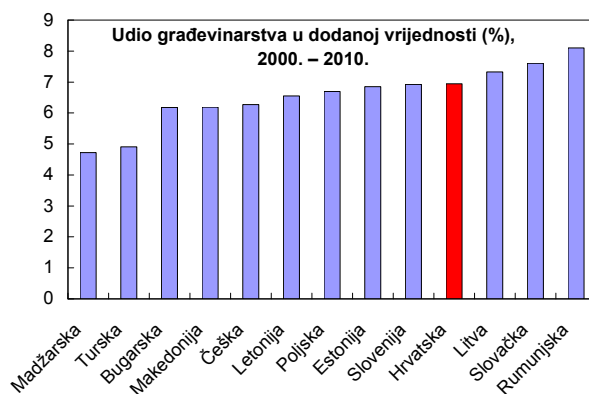
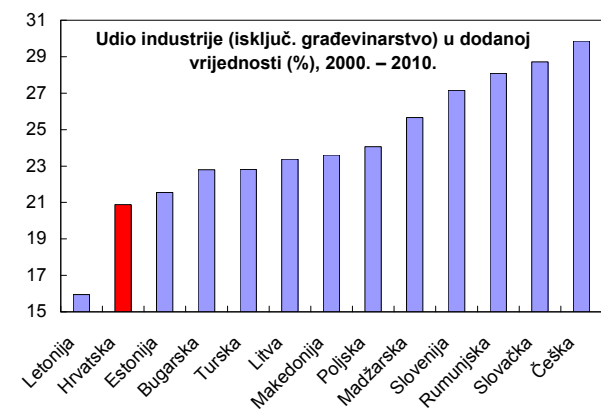
¹ Kao postotak BDP-a u 2003.; prosjek za 2003. – 2010.

Slika 8. Hrvatska: Pristup domaćem financiranju

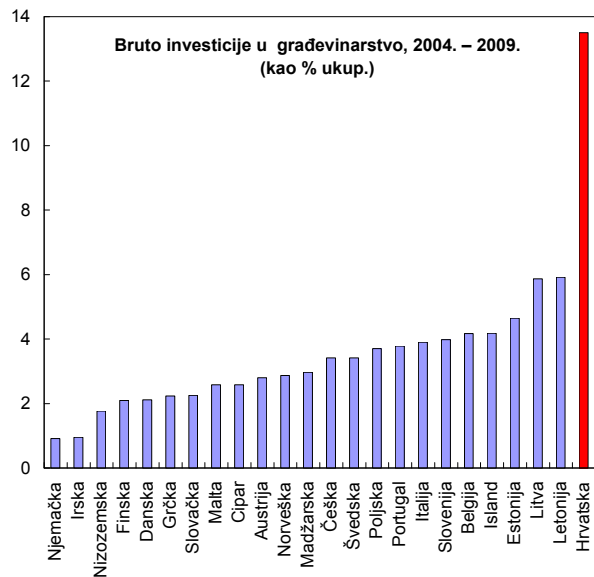
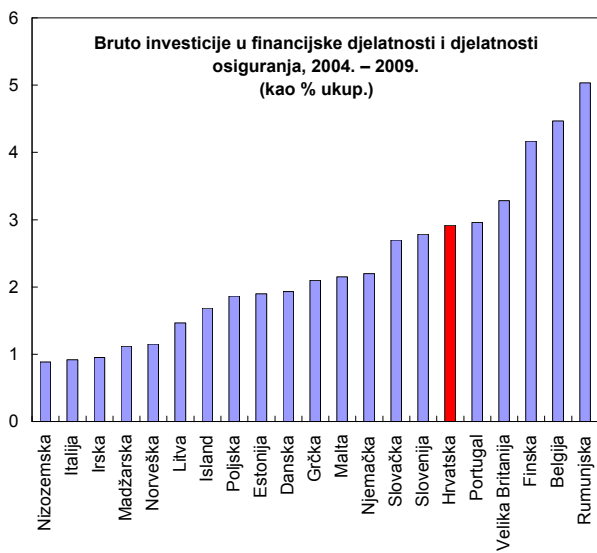
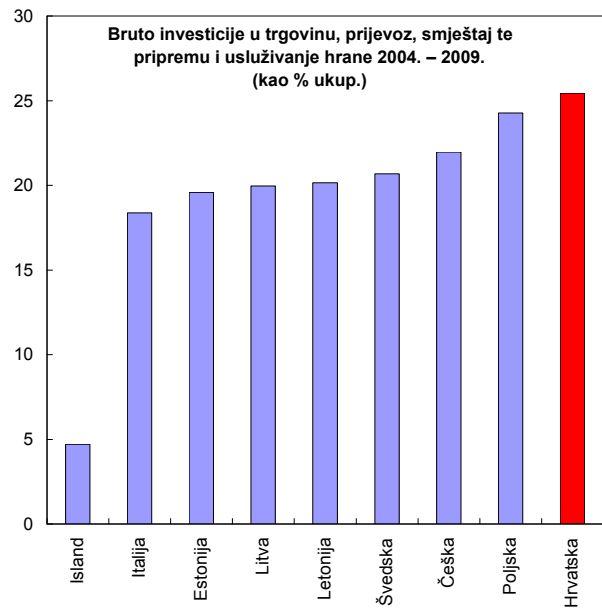
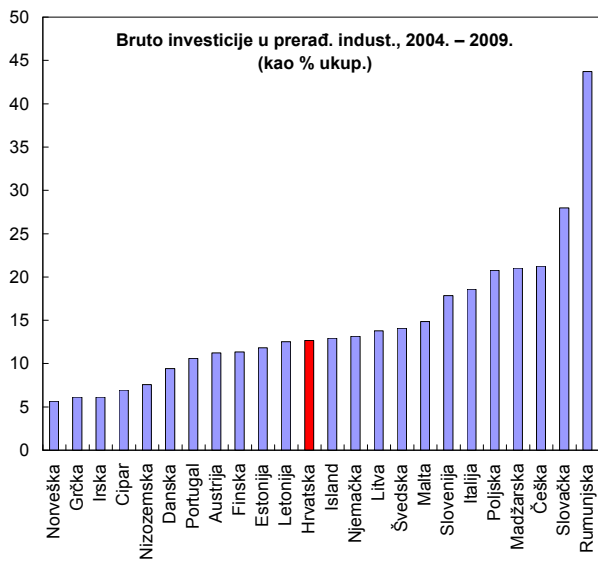
Izvori: Hrvatska narodna banka i IFS

Slika 9. Hrvatska i ostale zemlje istočne Europe: Struktura proizvodnje po granama

Izvor: Eurostat

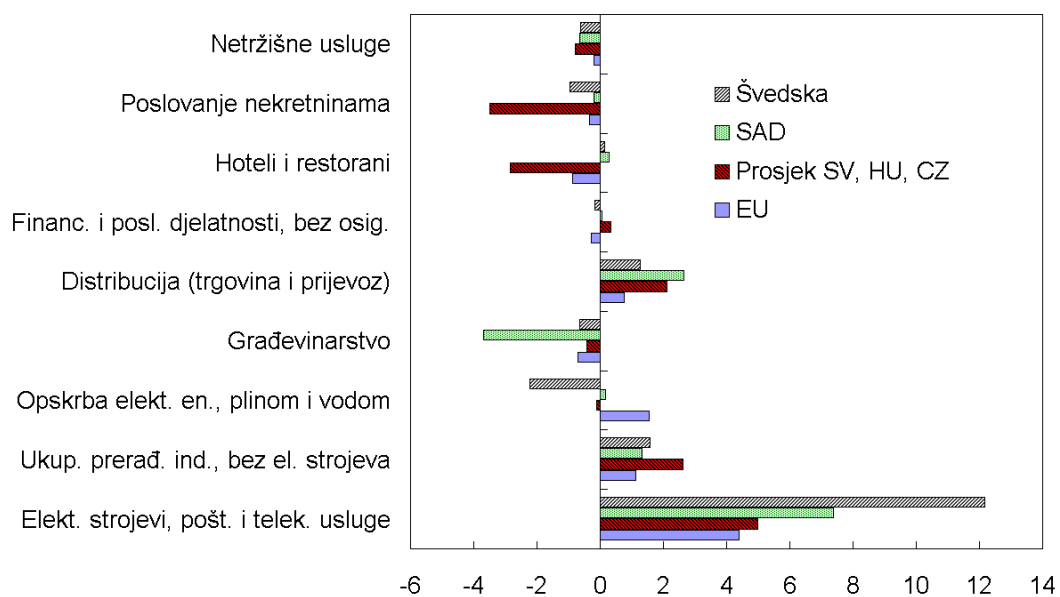
Slika 10. Hrvatska: Struktura ulaganja¹

Izvor: Eurostat

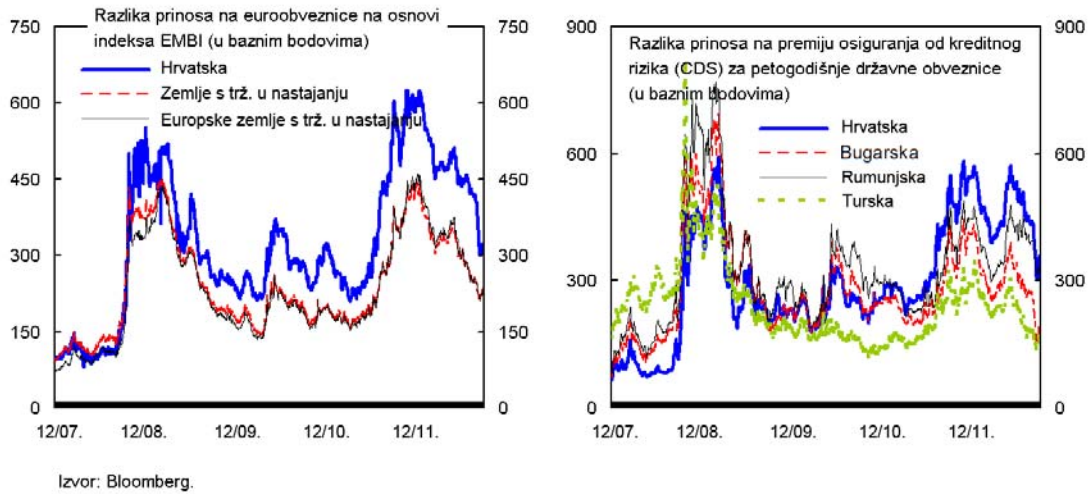
Ulaganja se mjere kao bruto investicije u fiksni kapital.

Slika 11. EU i SAD: Prosječan rast UFP-a po sektorima, 1995. – 2007., na god. razini (%)

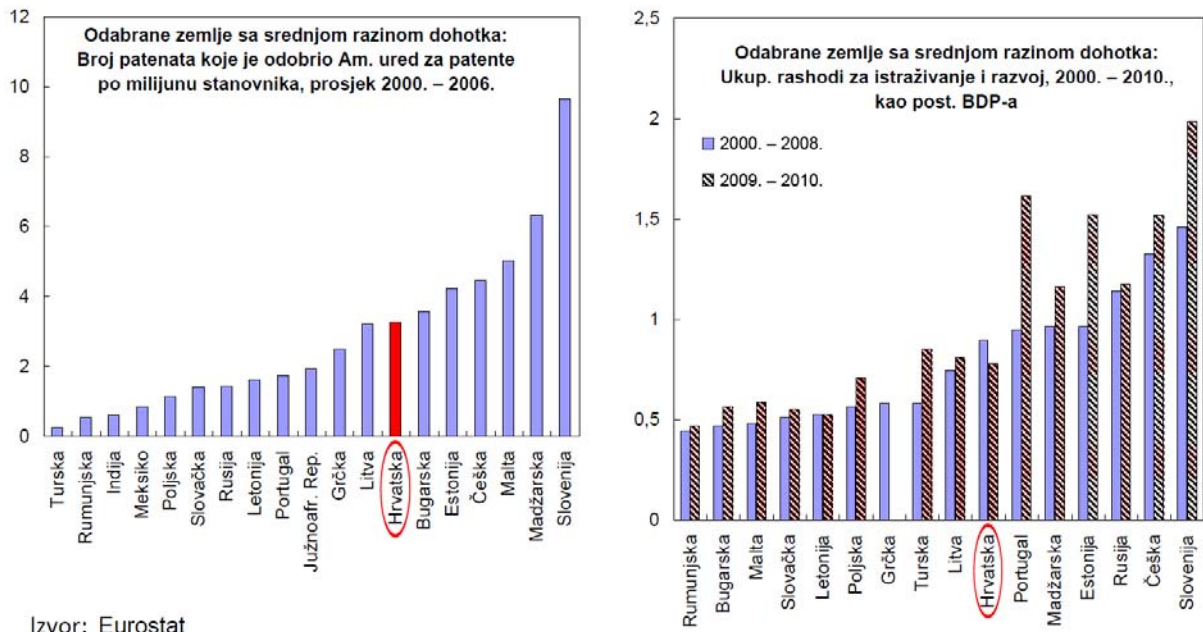

Izvor: EU Klems Database

Slika 12. Hrvatska: Trošak financiranja, 2008. – 2011.

Slika 13. Hrvatska: Rezultati u području inovacija

II. HRVATSKA – IZVOZNI REZULTATI, PLAĆE I PRODUKTIVNOST¹

U ovom se dijelu ispituju različite mjere cijena sa stajališta različitih zemalja, a poseban naglasak stavljen je na povezanost između rasta produktivnosti, plaća i izvoznih rezultata. Rezultati ove analize pokazuju da visoka razina plaća u Hrvatskoj ima najveći negativan utjecaj na izvozne rezultate. Dezagregirana analiza izvoznih proizvoda pokazuje da je rast plaća bio uglavnom u skladu s produktivnošću i sugerira da povijesno visoka razina plaća, zajedno sa slabim poslovnim okruženjem, predstavlja ključno ograničenje za konkurentnost.

A. Uvod

1. **Rast hrvatskoga gospodarstva u pretkriznom razdoblju temeljio se na slabim fundamentima.**² Snažan rast ostvaren u razdoblju od 2002. do 2008. bio je posljedica izdašnih kapitalnih priljeva koji su potaknuli ekspanziju kredita, a prelio se u veliki manjak na tekućem računu platne bilance i doveo do gomilanja inozemnih obveza. Inozemno financiranje uglavnom je bilo u obliku tokova koji stvaraju dug, pri čemu je većina IIU bila usmjerena prema financijskom sektoru. To je dovelo do daljnje promjene strukture gospodarstva na štetu sektora međunarodno razmjenjivih dobara.

2. **Za održiv dugoročni rast gospodarstvo treba preusmjeriti s domaće na inozemnu potražnju.** Domaća će potražnja vjerojatno ostati prigušena u kratkoročnom razdoblju jer će globalni proces razduživanja s visoke pretkrizne razine vjerojatno umanjiti obujam budućih kapitalnih priljeva, dok će domaće razduživanje vjerojatno ublažiti potražnju za kreditima. U tom je kontekstu za poticanje kontinuiranog gospodarskog rasta potrebno provesti znatno rebalansiranje kroz ekspanziju sektora međunarodno razmjenjivih dobara.

3. **Hrvatski izvozni rezultati u prošlom desetljeću pokazuju da je inozemna konkurentnost relativno slaba i djeluje kao izravno ograničenje na rast.** Slaba konkurentnost uglavnom je posljedica relativno visokih troškova rada. Zajedno s postojećim strukturnim slabostima, to pokazuje da su za poboljšanje konkurentnosti i izvoznih rezultata potrebne hitne reforme kojima bi se olakšala prilagodba plaća i unaprijedilo poslovno okruženje.

B. Ključni nalazi

4. **Promjene JTR-a i produktivnosti na dezagregiranoj razini pokazuju da porast jediničnih troškova rada u razdoblju od 2000. do 2008. nije odstupao od regionalnog prosjeka.** Povrh toga, jazovi između rasta produktivnosti i rasta plaća (mjereni kao razlika između rasta produktivnosti i rasta plaća) bili su uglavnom u skladu s prosjekom uzorka. Unatoč rastu plaća na razini izvoza pojedine robe, koji je uglavnom u skladu s usporedivim zemljama, hrvatski izvozni rezultati za gotovo sve proizvode bili su na donjem kraju raspona zemalja u uzorku. To donekle iznenađuje jer bi rast JTR-a, koji je uglavnom bio u skladu s rastom u usporedivim zemljama, podrazumijevao da konkurentnost nije znatnije narušena u posljednjih deset godina.

¹ Pripremio Reginald Darius.

² Rasprava o hrvatskom modelu rasta u skladu je s analizom rasta u istočnoj Europi koja je detaljno iznesena u Atoyán, R. (2010.): "Beyond the Crisis: Revisiting Emerging Europe's Growth Model," IMF Working Paper 10/92 (Washington: Međunarodni monetarni fond).

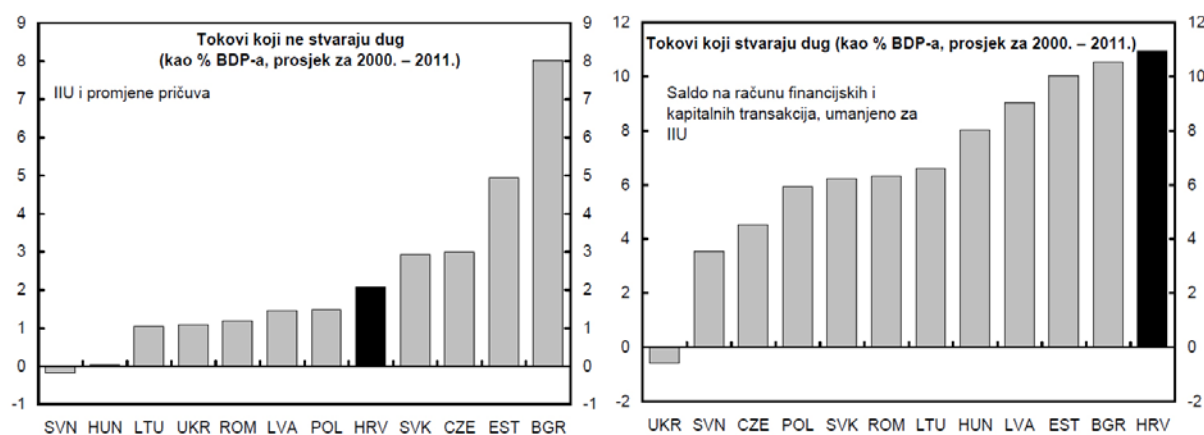
5. **U ovom je dokumentu utvrđeno da se razlika između plaća u Hrvatskoj i usporedivim zemljama smanjila u posljednjih deset godina.** Međutim, razina plaća i dalje je viša od prosjeka uzorka, što znači da je na slabe izvozne rezultate možda utjecala tradicionalno visoka razina plaća zajedno s brojnim slabostima u poslovnom okružju. S obzirom na to da će inozemna potražnja, barem u bliskoj budućnosti, vjerojatno biti manja nego u pretkriznom razdoblju, čini se da je za poboljšanje izvoznih rezultata još važnije nego prije dodatno smanjiti jaz između plaća u Hrvatskoj i usporedivim zemljama u regiji.

6. **Preostali dio ovog dokumenta organiziran je na sljedeći način.** U odjeljku C. ispituju se kretanja u inozemnom sektoru, a posebice trgovinski manjak i povezanost između manjka na tekućem računu i porasta ranjivosti. U odjeljku D. analiziraju se recentni izvozni rezultati, dok se u odjeljku E. analiziraju plaće, produktivnost i rast izvoza po pojedinoj robi. U posljednjem su odjeljku navedeni neki zaključci i pitanja povezana s politikom koja bi trebalo razmotriti.

C. Saldo na tekućem računu i vanjske ranjivosti

7. **Relativno ustrajan manjak na tekućem računu platne bilance te slabi izvozni rezultati simptomi su temeljnog problema s konkurentnošću.** Manjak na tekućem računu iznosio je prosječno 5,6 posto BDP-a u razdoblju od 2000. do 2008. Vanjskotrgovinski manjak iznosio je prosječno oko 20 posto BDP-a, pri čemu je rast uvoza, koji je bio potaknut brzim rastom domaće potražnje u razdoblju naglog rasta, premašivao rast izvoza. U tom je razdoblju pogoršanje omjera štednje i investicija uglavnom bilo posljedica povećanja ulaganja u sektor međunarodno nerazmjernih dobara. Kasnije poboljšanje manjka na tekućem računu, do kojega je došlo u razdoblju iznimno oslabljene gospodarske aktivnosti, bilo je posljedica znatnog smanjenja potražnje za uvozom s obzirom na to da se izvoz, koji je također naglo pao tijekom krize, oporavljao znatno brže.

8. **Manjak na tekućem računu bio je uglavnom financiran inozemnim zaduživanjem.** To je znatno povećalo ranjivosti, koje su gospodarstvo izložile riziku financiranja. U tom je razdoblju (2000. – 2008.) inozemni dug porastao sa 52 posto BDP-a na oko 80 posto BDP-a. Povećanje duga velikim je dijelom bilo rezultat zaduživanja bankarskog sektora, koje je bilo iskorišteno za financiranje domaće potrošnje, a ne ulaganja.

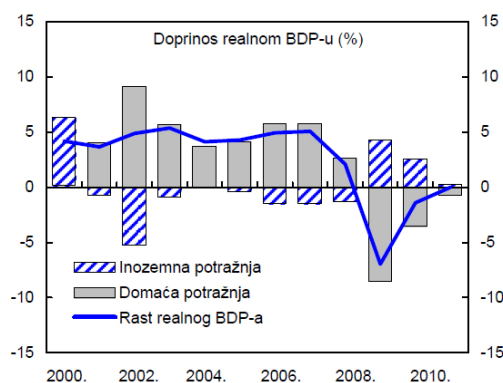
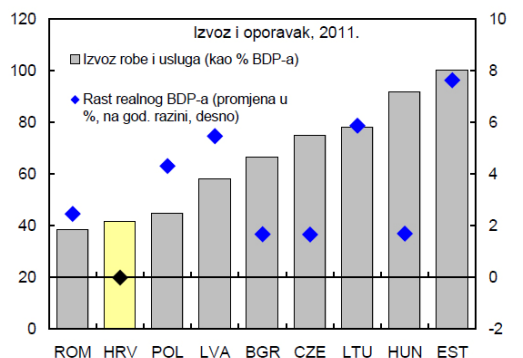

Izvori: MMF, *World Economic Outlook* i izračuni članova Misije

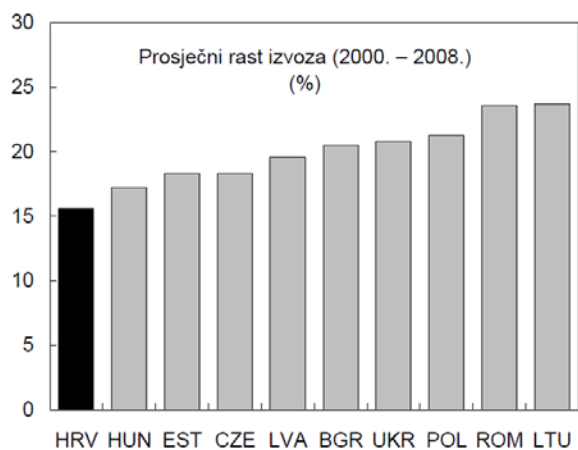
D. Izvozni rezultati i analiza tržišnog udjela

9. **Hrvatski izvozni rezultati su slabi.** Doprinos inozemne potražnje rastu bio je negativan u godinama naglog rasta, od 2000. do 2008. Nakon gospodarske krize doprinos inozemne potražnje rastu poboljšao se i bio pozitivan u 2009. i 2010., dijelom i zbog kolapsa domaće potrošnje.

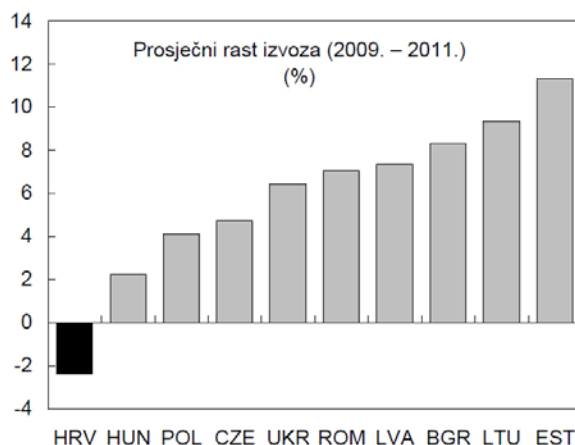
10. **U razdoblju od 2000. do 2008. stopa rasta hrvatskoga izvoza bila je jedna od najnižih u uzorku zemalja istočne Europe.**³ Ukupni rast izvoza iznosio je prosječno oko 15 posto, što je najniža stopa zabilježena među zemljama u toj grupi. U vrijeme gospodarske krize, kada je rast izvoza većine zemalja znatno smanjen, Hrvatska je bila među najviše pogođenim zemljama. Rast izvoza smanjivao se po prosječnoj godišnjoj stopi od gotovo 4 posto od 2009. do 2011., što je najslabiji rezultat ostvaren u grupi usporedivih zemalja.

Izvori: Haver i izračuni članova Misije

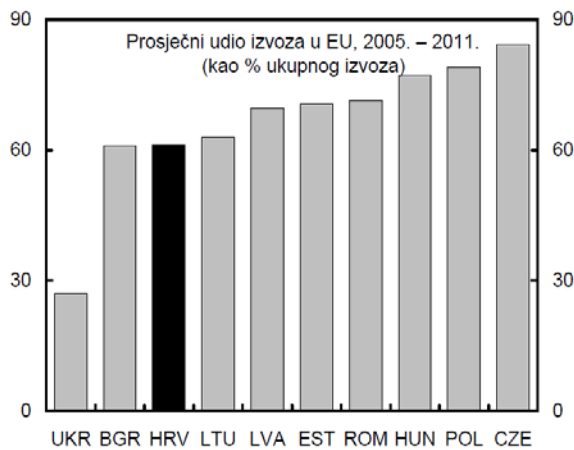

Izvori: WEO i izračuni članova Misije

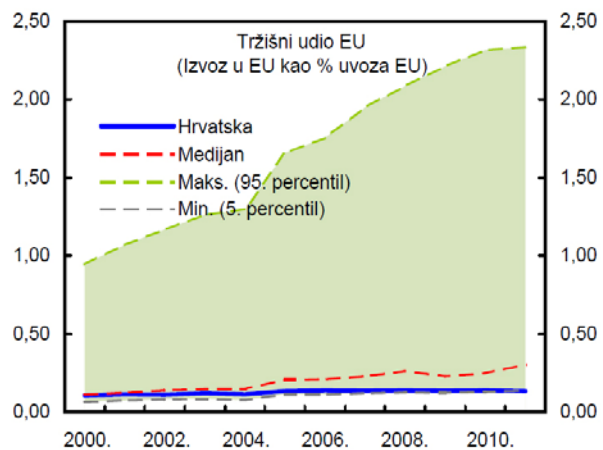

11. **EU je glavno izvozno tržište za hrvatsku robu.** Postotni udio Hrvatske u uvozu EU bio je relativno konstantan u proteklih deset godina. Oko 60 posto hrvatskoga izvoza namijenjeno je EU. Europska unija je također glavno tržište ostalih zemalja u uzorku – uz iznimku Ukrajine – koje kupuje u prosjeku više od 60 posto izvozne robe tih zemalja. Udio Hrvatske na tržištu EU relativno je malen i nalazi se u najnižem percentilu u usporedbi s ostalim zemljama u uzorku. Isto tako, Hrvatska je ostvarila ograničen uspjeh u poboljšanju svojeg percentilnog ranga tijekom posljednjih deset godina.

³ Analizom su obuhvaćene sljedeće zemlje: Bugarska, Hrvatska, Češka, Estonija, Mađarska, Letonija, Litva, Poljska, Rumunjska i Ukrajina.

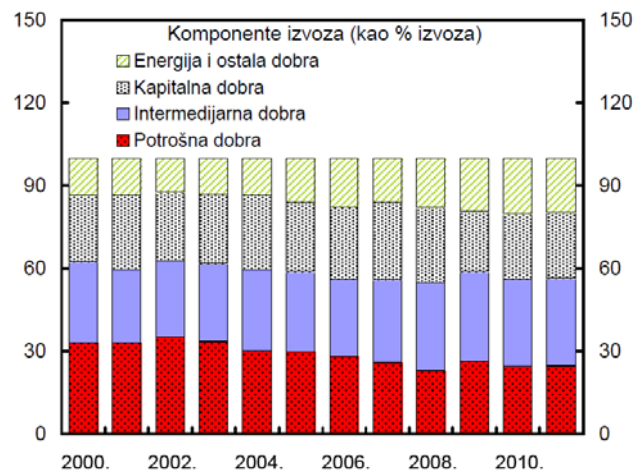

Izvori: MMF, Direction of Trade Statistics i izračuni članova Misije

12. **Hrvatska je također bila neuspješna u pogledu prodora na tržišta izvan EU (Slika 1.).** Postotni udio Hrvatske u svjetskom uvozu bio je u najnižem percentilu i vrlo se malo mijenjao u posljednjih deset godina. Više dezagregirana analiza pokazuje da je Hrvatska uspjela zadržati svoj tržišni udio na većini tržišta, ali je učinila tek ograničene pomake u poboljšanju svoje pozicije. Zamjetna iznimka bilo je povećanje tržišnog udjela izvoza u zemlje izvoznice nafte, posebice u razdoblju od izbivanja svjetske gospodarske krize.

13. **Robnim izvozom dominiraju intermedijarni proizvodi i proizvodi za široku potrošnju.** U prošlom se desetljeću oko 60 posto robnog izvoza odnosilo na intermedijarne proizvode i proizvode za široku potrošnju. Doprinos ovih proizvoda ostao je izuzetno stabilan. Udio kapitalnih proizvoda u tom je razdoblju iznosio oko 20 posto robnog izvoza, što znači da je Hrvatska ostvarila ograničen napredak u povećanju udjela na izvoznom tržištu.

Izvori: Hrvatske vlasti i izračuni članova Misije

14. **Izvojni sektori nisu imali mnogo koristi od snažnog rasta kapitalnih priljeva.** Inozemna izravna ulaganja u potpuno nove projekte u sektoru turizma bila su relativno mala, a priljevi prerađivačkom sektoru bili su skromni. Većina inozemnih priljeva dala je samo ograničeni doprinos unaprjeđenju konkurentnosti. Prosječni iznos IIU prerađivačkom sektoru bio je niži u Hrvatskoj nego u svim ostalim zemljama iz uzorka, što djelomično objašnjava relativno slabe izvozne rezultate u tom razdoblju. Ipak, čini se da postoji ograničena uzročno-posljedična veza između IIU i rasta izvoza u prerađivačkom sektoru.

Prosječni rast IIU i izvoza po sektoru (2000. – 2008.)

	IIU	Izvoz
Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	4,96	6,38
Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	2,86	10,50
Proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića	2,27	15,09
Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda	0,36	17,67
Izdavačka i tisk. djel. te umnožavanje snim. zapisa	0,59	4,30
Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	0,39	6,86
Proizvodnja tekstila	0,44	5,75
Proizvodnja celuloze, papira i proizvoda od papira	0,15	9,72
Proizvodnja strojeva i uređaja, d.n.	0,41	14,97
Štavljenje i obrada kože	0,17	4,59

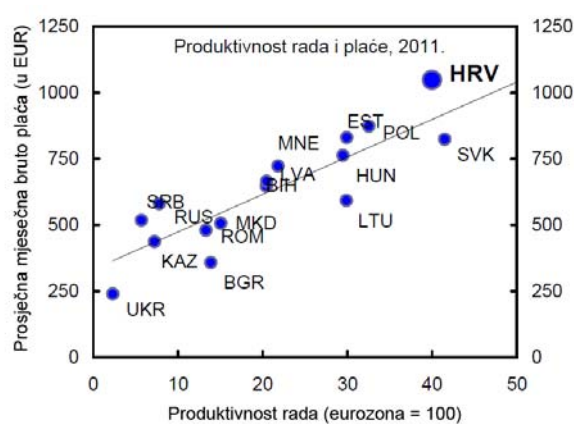
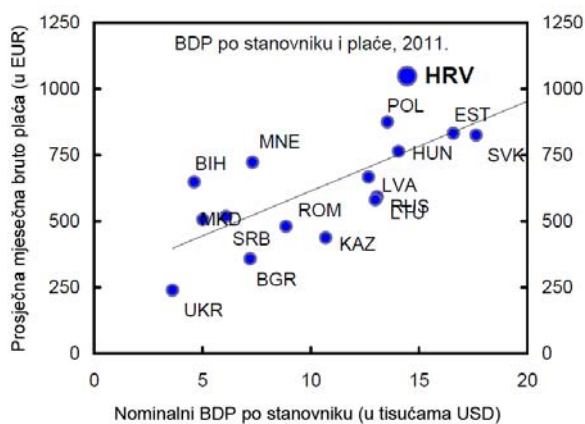
Tokovi IIU u ključne izvozne sektore

	(2000. – 2010.)		(2007. – 2009.)	(2004. – 2009.)
	Hrvatska	Bugarska	Rumunjska	Češka
Udio IIU za prerađivačku ind.	8,53	20,58	31,75	36,38
Udio IIU za hotele	3,62	1,59	0,48	10,37

E. Plaće i izvozni rezultati: Mikro analiza

15. Relativno visoke plaće u Hrvatskoj negativno utječu na konkurentnost.

Nominalne plaće u prerađivačkom sektoru visoke su u odnosu na usporedive zemlje i u usporedbi s razinom dohotka i produktivnosti. Iako razine produktivnosti u industrijskim sektorima Hrvatske nisu niske, plaće su i dalje iznad razine koja bi bila u skladu s postojećim razinama produktivnosti. Osim visokih plaća i ukupne naknade zaposlenima u Hrvatskoj su visoke.

Izvori: MMF, *World Economic Outlook* i procjene te izračuni članova Misije

16. **Detaljni podaci iz različitih zemalja o JTR-u, produktivnosti, plaćama i izvozu prema podsektorima proizvođačke industrije osnova su za mikro ocjenu konkurentnosti hrvatskog izvoza.** Bečki institut objavljuje detaljne podatke o izvozu za niz istočnoeuropskih zemalja, uključujući Hrvatsku. Informacije iz te baze podataka omogućavaju da se na mikro razini analizira uloga troškova i produktivnosti u izvoznim rezultatima. Ova baza podataka uključuje podatke o proizvodima prerađivačke industrije koji su identični dvoznamenkastoj razini međunarodne standardne klasifikacije djelatnosti Ujedinjenih naroda – ISIC, Rev. 3. – (23 industrijske grane) te podatke o ukupnoj industriji (rudarstvo i vađenje, prerađivačka industrija i opskrba električnom energijom, plinom, parom i vodom). Podaci uključuju industrijsku proizvodnju prema podsektorima, jedinične troškove rada, plaće i produktivnost.

17. **Ova je analiza usredotočena na odabrani podskup proizvoda prerađivačke industrije za koje su dostupni podaci.** Proizvodi su odabrani na temelju vrijednosti izvoza, pri čemu je prag bio izvoz u vrijednosti od najmanje 250 milijuna eura na tržište EU u 2008., odnosno posljednjoj godini za koju su dostupni odgovarajući podaci, a uključena je i druga grupa ekskluzivnih proizvoda/proizvoda visoke vrijednosti. Devet podsektora zadovoljilo je minimalni prag vrijednosti. U kategoriji ekskluzivnih proizvoda uključeno je pet podsektora, pri čemu se električni strojevi ubrajaju u obje kategorije.

18. **Podaci o ukupnom industrijskom sektoru i sektoru prerađivačke industrije pokazuju da je prosječan godišnji rast JTR-a u Hrvatskoj bio relativno nizak (Slika 2.).** Prosječan godišnji rast JTR-a prerađivačkog sektora bio je znatno manji od pet posto, a samo su Mađarska i Poljska zabilježile nižu stopu rasta. Unatoč relativno niskoj stopi rasta JTR-a, Hrvatska je zabilježila najniži prosječni godišnji rast izvoza (manji od 10 posto), dok je rast izvoza u svim ostalim zemljama premašivao 10 posto. Slična situacija vidljiva je kod izvoza industrijskih proizvoda; iako je Hrvatska zabilježila treći najniži rast troškova rada, rast izvoza bio je niži u samo četiri zemlje u grupi.

19. **Više dezagregirana razina pokazuje općenitu usklađenost s trendovima uočenima u prerađivačkom sektoru, tj. nizak rast JTR-a praćen relativno slabim izvoznim rezultatima (Slike 2.-5.).** To je posebice vidljivo kod prehrambenih proizvoda, kemijskih proizvoda, električnih strojeva te strojeva i uređaja. Zamjetni izuzeci uključuju odjeću, prijevozna sredstva i proizvode od drva. Čini se da je na rezultate izvoza odjeće utjecala cjenovna konkurentnost. Među zemljama u grupi Hrvatska je zabilježila treći najveći pad u izvozu odjeće, od oko 5 posto, dok su jedinični troškovi rada porasli oko 7 posto, a smanjenje plaća bilo znatno manje od pada produktivnosti. Izvoz prijevoznih sredstava i opreme zabilježio je veliko povećanje, kao i povećanje JTR-a od oko 5 posto, ali je pozitivni jaz između rasta produktivnosti i plaća bio relativno visok. Izvoz proizvoda od drva i tekstila također je rastao po relativno visokoj stopi, a na njega je pozitivno utjecalo povećanje produktivnosti koje je znatno premašivalo porast plaća.

20. **Hrvatska je ostvarila ispodprosječne rezultate u izvozu proizvoda visoke tehnologije (Slika 6.).** Uz iznimku uredskih strojeva i komunikacijske opreme – uglavnom zbog učinka baznog razdoblja – rast izvoza proizvoda relativno visoke tehnologije bio je općenito niži od prosjeka. Prosječni rast izvoza uredskih strojeva (oko 45 posto) i komunikacijske opreme (oko 20 posto) bio je impresivan. Međutim, ove rezultate valja oprezno tumačiti s obzirom na slab početni položaj. Izvoz medicinskih proizvoda zabilježio je prosječnu godišnju stopu rasta od oko 10 posto unatoč relativno skromnom rastu JTR-a i vrlo niskoj bazi. Izdavačka i tiskarska djelatnost slijedila je sličan obrazac; iako je bila jedina

zemlja u kojoj je zabilježen pad JTR-a, Hrvatska je ostvarila drugi najniži rast izvoza u ovoj grupi.

21. **Čini se da relativan jaz između produktivnosti i plaća nije mnogo utjecao na hrvatske izvozne rezultate** (Tablica 1.). Unatoč većem jazu između plaća i produktivnosti u ključnim izvoznim kategorijama, rast hrvatskoga izvoza bio je niži i za ukupnu industriju i za proizvode prerađivačke industrije, kao i za podskupine prehrambenih proizvoda, strojeva i opreme, kemijskih proizvoda te izdavačke i tiskarske djelatnosti. Ovi rezultati u izravnoj su suprotnosti s onim što bi se moglo očekivati. Rezultati za proizvode od drva bili su više u skladu s normom; kod tih je proizvoda veći jaz između produktivnosti i plaća doveo do boljih izvoznih rezultata. Prijevozna sredstva i oprema također su ostvarili nestandardne rezultate, ali u suprotnom smjeru; unatoč povećanju plaća koje je nadmašivalo rast produktivnosti, izvozni rezultati bili su bolji od prosjeka.

Tablica 1.: Rast izvoza, produktivnost i jaz plaća (P-P)

	Jaz			Rast izvoza		
	Prosj. jaz	Jaz HRV	Razlika jaza	Prosj. rast izvoza	Rast izvoza HRV	Razlika rasta
Prijevozna sredstva	2,8	-0,9	-3,8	28,3	53,7	25,4
Uredski strojevi	16,8	-9,8	-26,6	35,6	46,0	10,4
Komunikacijska oprema	8,1	-2,8	-10,9	23,8	23,9	0,1
Prehrambeni proizvodi	1,2	2,3	1,1	20,7	15,1	-5,6
Strojevi i uređaji	6,3	6,5	0,2	21,2	15,0	-6,2
Medicinski instrumenti	5,3	2,5	-2,9	19,9	10,1	-9,8
Električni strojevi	3,1	1,9	-1,2	17,7	9,7	-8,1
Ukupno industrija	1,5	1,8	0,3	15,9	8,5	-7,4
Prerađivačka industrija	2,0	2,2	0,2	15,5	8,4	-7,1
Proizvodi od drva	1,4	3,4	2,1	5,7	8,0	2,3
Kemijski proizvodi	3,6	2,2	-1,4	18,4	6,4	-12,1
Tekstil	2,7	1,6	-1,0	5,1	5,7	0,6
Izdavačka i tiskarska djel.	2,1	6,6	4,5	17,0	4,3	-12,7
Odjeća	0,2	-2,9	-3,1	-0,9	-5,2	-4,3

Jaz mjeri razliku između rasta produktivnosti i rasta plaća.

Prosjezni jaz je prosjek razlike između produktivnosti i plaća zemalja uključenih u uzorak.

Izvori: Vienna Institute for International Economic Studies i izračuni članova Misije

22. **Kod nekoliko vrsta robe niske dodane vrijednosti rast izvoza snažno je koreliran s rastom produktivnosti i JTR-a.** Izvoz ostalih prijevoznih sredstava i električnih strojeva snažno je koreliran s JTR-om i produktivnošću, iako u slučaju električnih strojeva korelacija s rastom produktivnosti ima pogrešan predznak (Tablica 2.). Rast izvoza tekstila te hrane i pića također je snažno koreliran s rastom produktivnosti i JTR-a. To govori u prilog tvrdnji da je za neke glavne izvozne kategorije rezultat u skladu s očekivanjem da povećanje produktivnosti dovodi do znatnog poboljšanja izvoza.

Tablica 2. Rast izvoza, JTR-a i produktivnosti (korelacija)
(2000. – 2008.)

Roba	Koeficijent korelacije	
	JTR i izvoz	Produktivnost i izvoz
RTV i komunikacijski aparati	0,47	-0,20
Medicinski instrumenti	0,42	-0,36
Ukupno industrija	0,29	0,33
Prerađivačka industrija	0,16	-0,35
Odjeća	-0,06	0,10
Izdavačka i tiskarska djel.	-0,12	-0,06
Strojevi i uređaji	-0,13	0,07
Kemikalije	-0,24	0,31
Drvo i proizvodi od drva	-0,30	0,15
Prehrambeni proizvodi i piće	-0,50	0,62
Tekstil	-0,55	0,51
Ostala prijevozna sredstva	-0,58	0,62
Električni strojevi	-0,64	-0,73

Izvori: Vienna Institute for International Economic Studies i izračuni članova Misije

23. **Hrvatska je ostvarila ograničen napredak u povećanju svojeg tržišnog udjela za određene izvozne stavke.** To je uglavnom u skladu sa zapažanjima na agregatnoj razini (Tablica 3.). Detaljno ispitivanje tržišnog udjela ukazuje na vrlo malo povećanje u odnosu na skupinu zemalja u uzorku. Ustvari, trendovi tržišnog udjela u različitim vremenskim točkama (1999., 2003. i 2008.) pokazuju da je od trinaest razmatranih proizvoda, u samo tri slučaja tržišni udio bio veći u 2008. nego u 2000. Relativno veliko poboljšanje zabilježeno je kod prijevoznih sredstava i opreme (povećanje od 4,5 posto) i, u manjoj mjeri, kod komunikacijskih aparata i opreme. Međutim, tržišni udio je smanjen kod kemijskih proizvoda (3 posto), odjeće (2 posto) i medicinskih instrumenata (0,5 posto).

Tablica 3. Tržišni udio
(izvoz zemalja istočne Europe u Europsku uniju) 1/
u postotcima

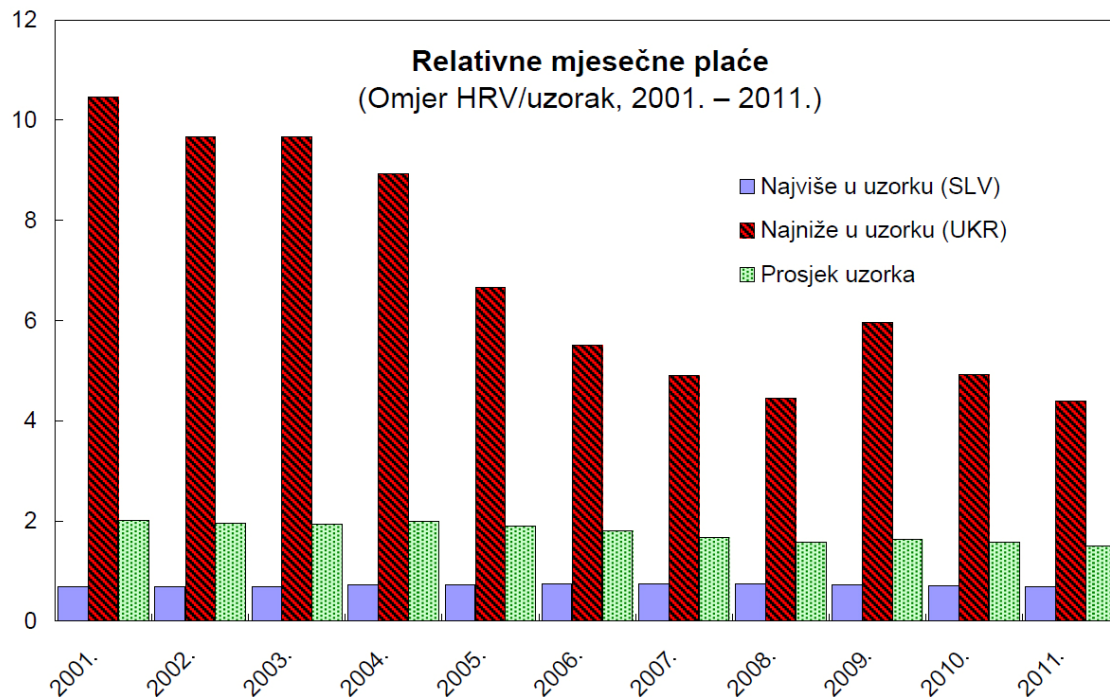
	1999.	2003.	2007.	2008.
Prerađivačka industrija	3,04	2,31	1,75	1,68
Ukupno industrija	3,03	2,28	1,77	1,70
Prehrambeni proizvodi	3,34	3,99	2,37	1,98
Strojevi i uređaji	2,6	1,7	1,9	1,9
Prijevozna sredstva	1,3	3,7	4,2	5,9
Proizvodi od drva	5,61	4,36	4,11	4,07
Tekstil	6,56	5,09	4,53	4,95
Odjeća	5,85	3,94	3,21	3,06
Kemijski proizvodi	6,4	3,9	2,7	2,6
Ekskluzivni proizvodi				
Električni strojevi	2,12	1,32	1,09	1,14
Medicinski instrumenti	2,72	1,37	1,24	1,10
Uredski strojevi	0,11	0,18	0,22	0,16
Komunikacijska oprema	0,15	1,99	1,02	0,87
Izdavačka i tiskarska djel.	3,33	2,00	1,26	1,31

1/ Istočna Europa uključuje Bugarsku, Hrvatsku, Češku, Estoniju, Mađarsku, Letoniju, Litvu, Poljsku, Rumunjsku, Slovačku, Sloveniju i Ukrajinu.

Izvori: Vienna Institute for International Economic Studies i izračuni članova Misije

24. **Kontinuirano slabi rezultati hrvatskoga izvoza ne mogu se jasno povezati s kretanjima koja se odnose na promjene troškova i produktivnosti.** Hrvatska je ostvarila ograničen napredak u povećanju svoje prisutnosti na ključnim tržištima, a čak je i izgubila tržišni udio u važnim izvoznim proizvodima. Zanimljivo je da je prosječan rast JTR-a za brojne izvozne proizvode i prerađivački sektor bio relativno nizak, iako je rast produktivnosti kod velikog niza roba bio niži od prosječnog rasta plaća. Ovi nalazi postavljaju nekoliko zanimljivih pitanja u vezi sa slabim izvoznim rezultatima Hrvatske. Jedan jasan rezultat jest da povećanja troškova za plaće koja su niža od prosječnih imaju minimalan utjecaj na izvozne rezultate u kratkoročnom razdoblju. To znači da za poboljšanje izvoznih rezultata Hrvatska treba zabilježiti smanjenje plaća i/ili rast produktivnosti koji daleko nadmašuje rast u konkurentskim zemljama.

25. **Visoke plaće u Hrvatskoj djelomično su odraz naslijeđa iz predtranzicijskog razdoblja.** Ukupno povećanje rasta plaća u prošlom desetljeću uglavnom je u skladu s povećanjem u usporedivim zemljama u regiji. To je uočljivo ako se promatraju razlike u plaćama na godišnjoj razini u razdoblju od 2000. do 2008. Ova analiza pokazuje da su plaće u Hrvatskoj bile veće od prosječnih plaća u regiji na početku promatranog razdoblja i znatno više od plaća u zemljama s nižom razinom plaća. Jaz između plaća u Hrvatskoj i usporedivim zemljama u regiji s vremenom je smanjen, što znači da rast plaća nije bio pretjerano brz te da jaz konkurentnosti plaća odražava određeni stupanj inercije.

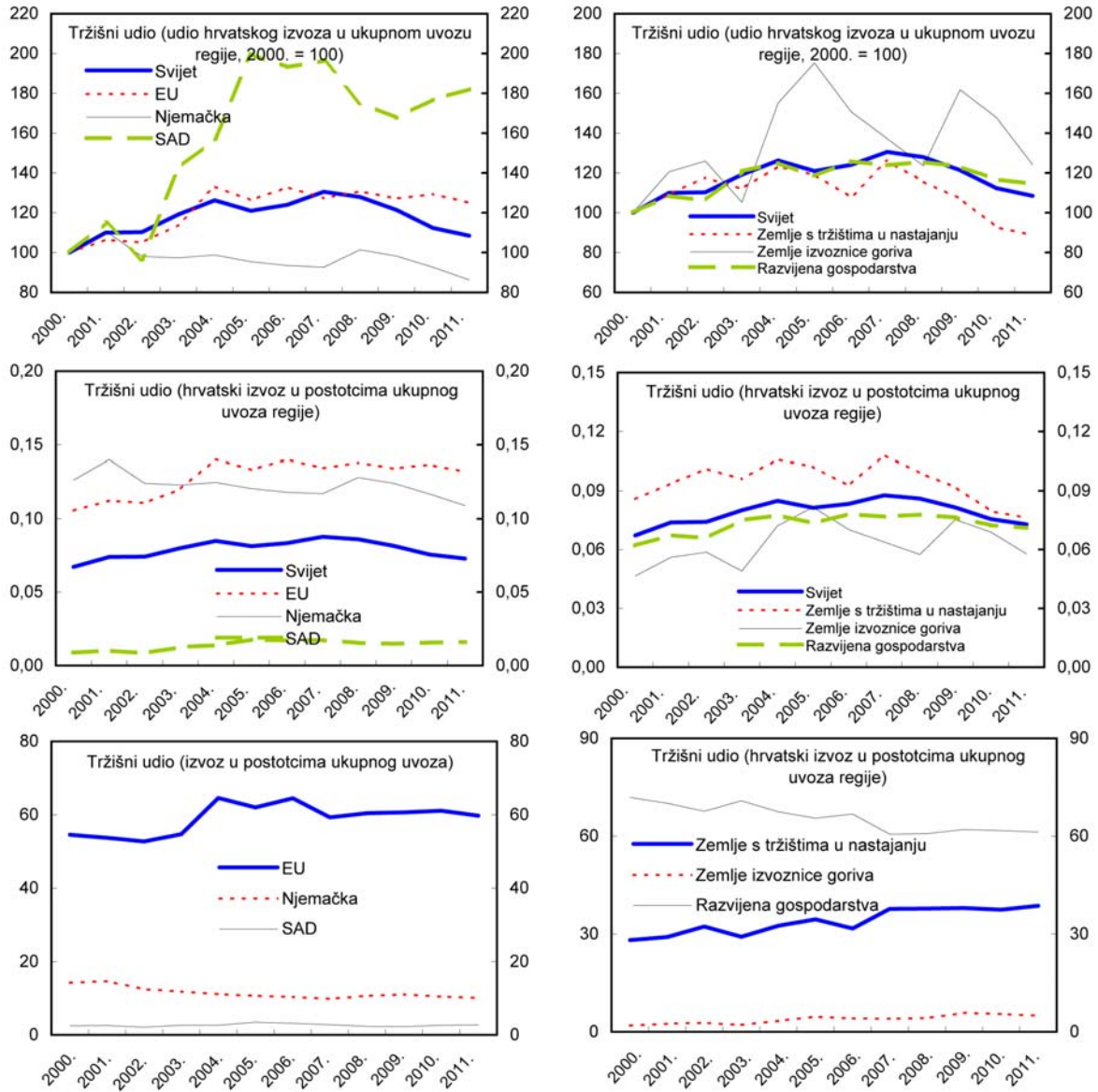
Izvori: WEO i procjene članova Misije
Uzorak uključuje zemlje srednje, istočne i jugoistočne Europe.

F. Zaključak

Rezultati ove analize pokazuju da visoka razina plaća u Hrvatskoj ima najveći negativan utjecaj na izvozne rezultate. Dezagregirana analiza izvoznih proizvoda pokazuje da je rast plaća bio uglavnom u skladu s produktivnošću i sugerira da povijesno visoka razina plaća predstavlja ključno ograničenje za cjenovnu konkurentnost. Čini se da je visoka razina plaća, zajedno sa slabim poslovnim okruženjem, ograničila izvozne rezultate. To znači da hrvatske vlasti prioritet trebaju dati mjerama za zadržavanje ili smanjenje razine plaća, zajedno sa strukturnim mjerama za poboljšanje poslovnog okruženja i fleksibilnosti na tržištu rada. To bi poboljšalo konkurentnost koja bi pridonijela smanjenju potreba za inozemnim financiranjem. Unatoč nedavnom poboljšanju manjka na tekućem računu platne bilance, potrebe za financiranjem i dalje su visoke, a predviđa se da će premašivati 20 posto BDP-a u kratkoročnom razdoblju. Poboljšanje ukupne konkurentnosti pridonijelo bi smanjenju potreba za financiranjem i povezanih rizika. To bi povećalo izvoz, poboljšalo inozemnu poziciju i povećalo dostupnost domaćih resursa za financiranje ulaganja, što bi također dovelo do postupnog smanjenja tereta inozemnog duga.

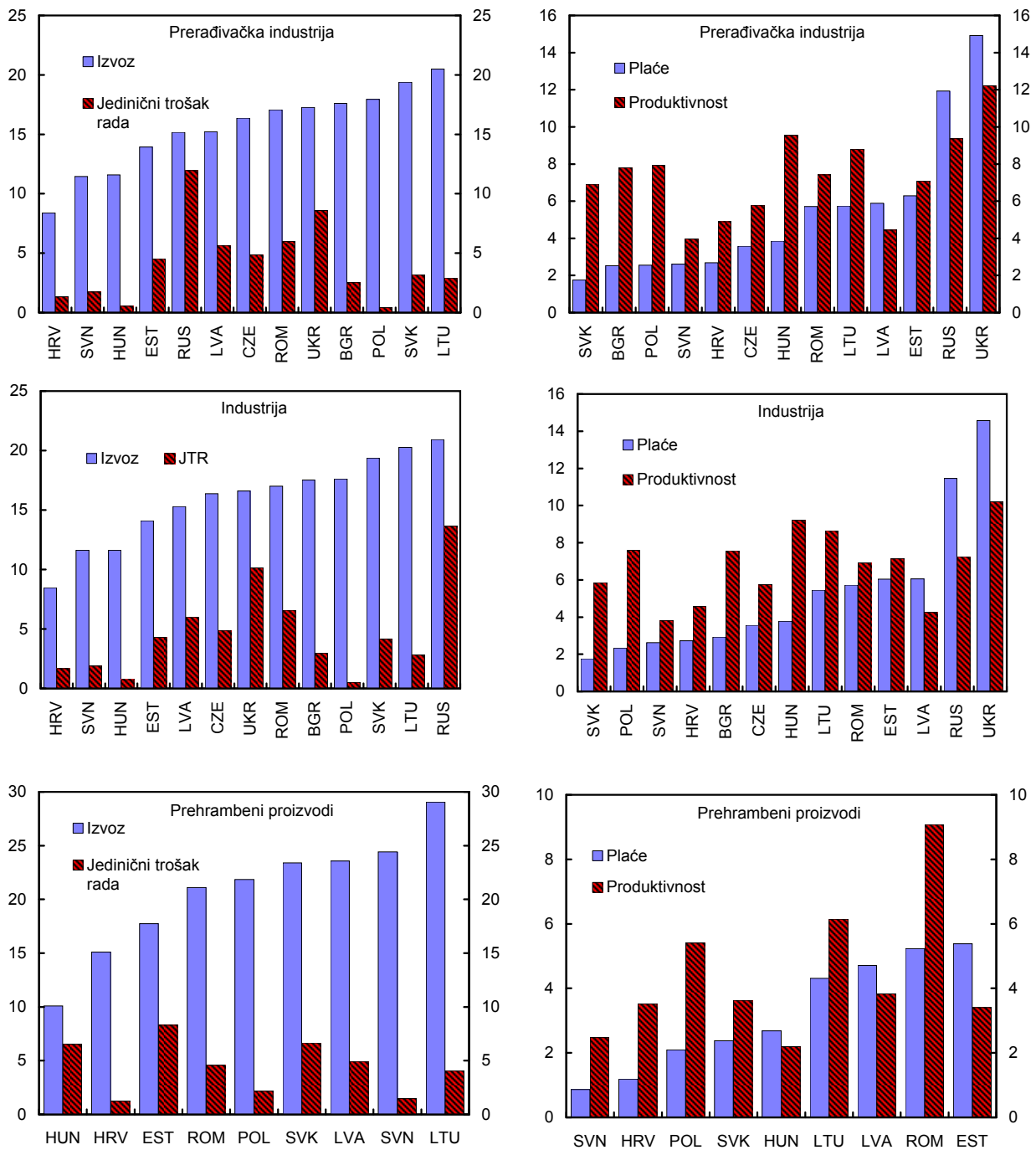
Dodatak

Slika 1. Tržišni udio, 2000. – 2011.

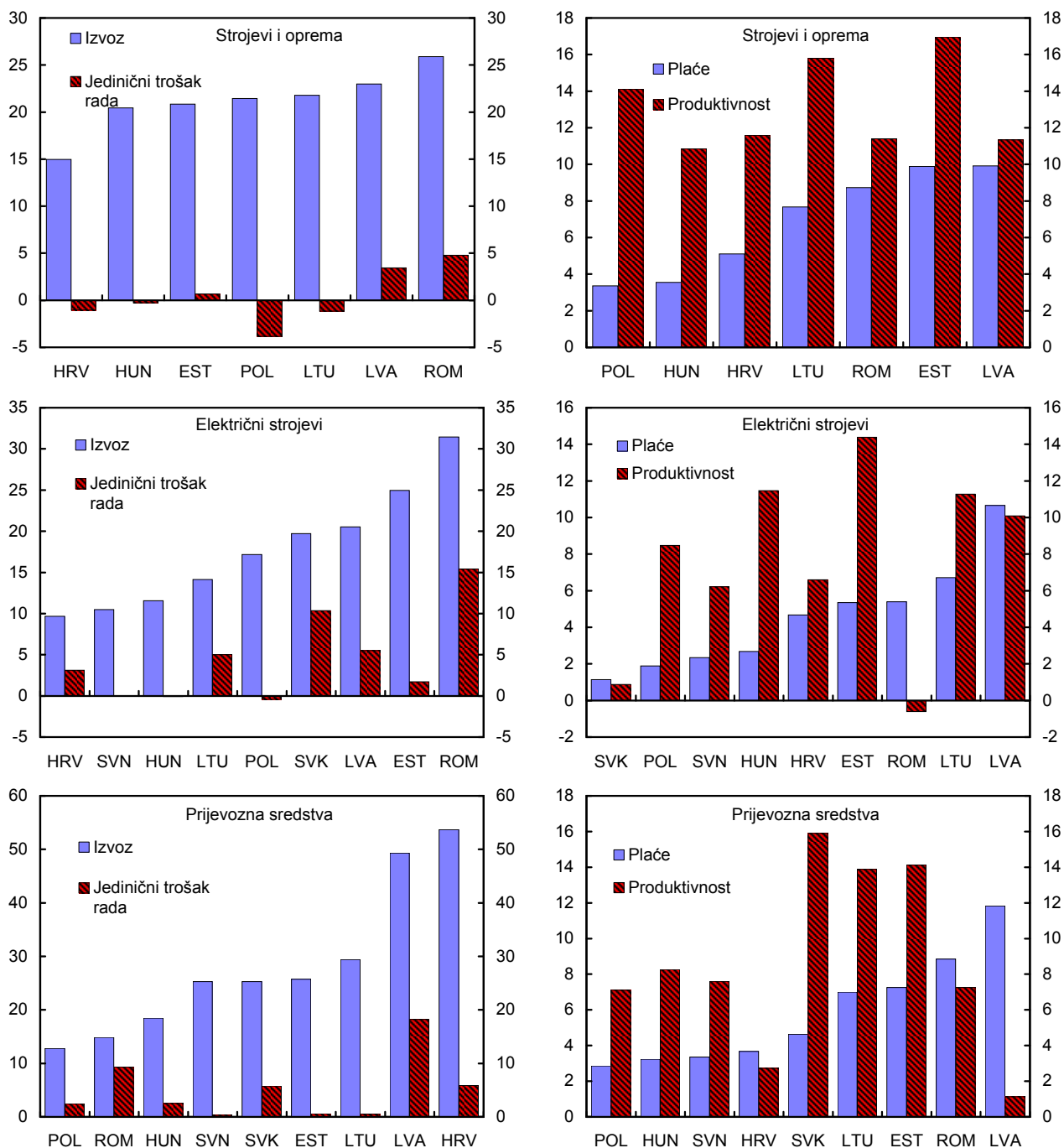
Izvori: MMF, Direction of Trade Statistics i izračuni članova Misije

Slika 2. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
(u postocima)

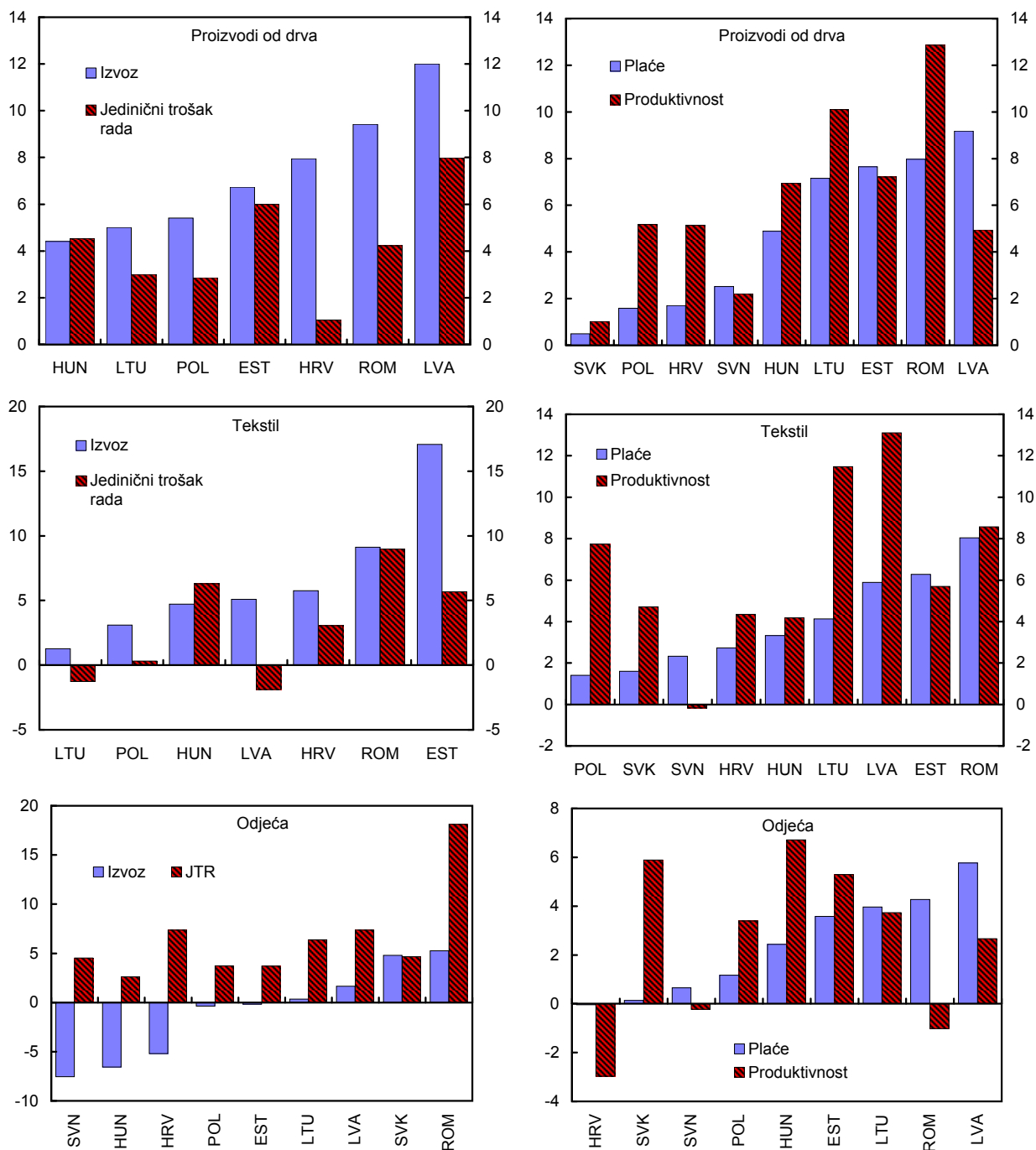
Izvori: Vienna Institute for International Economic Studies i izračuni članova Misije

Slika 3. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
(u postocima)

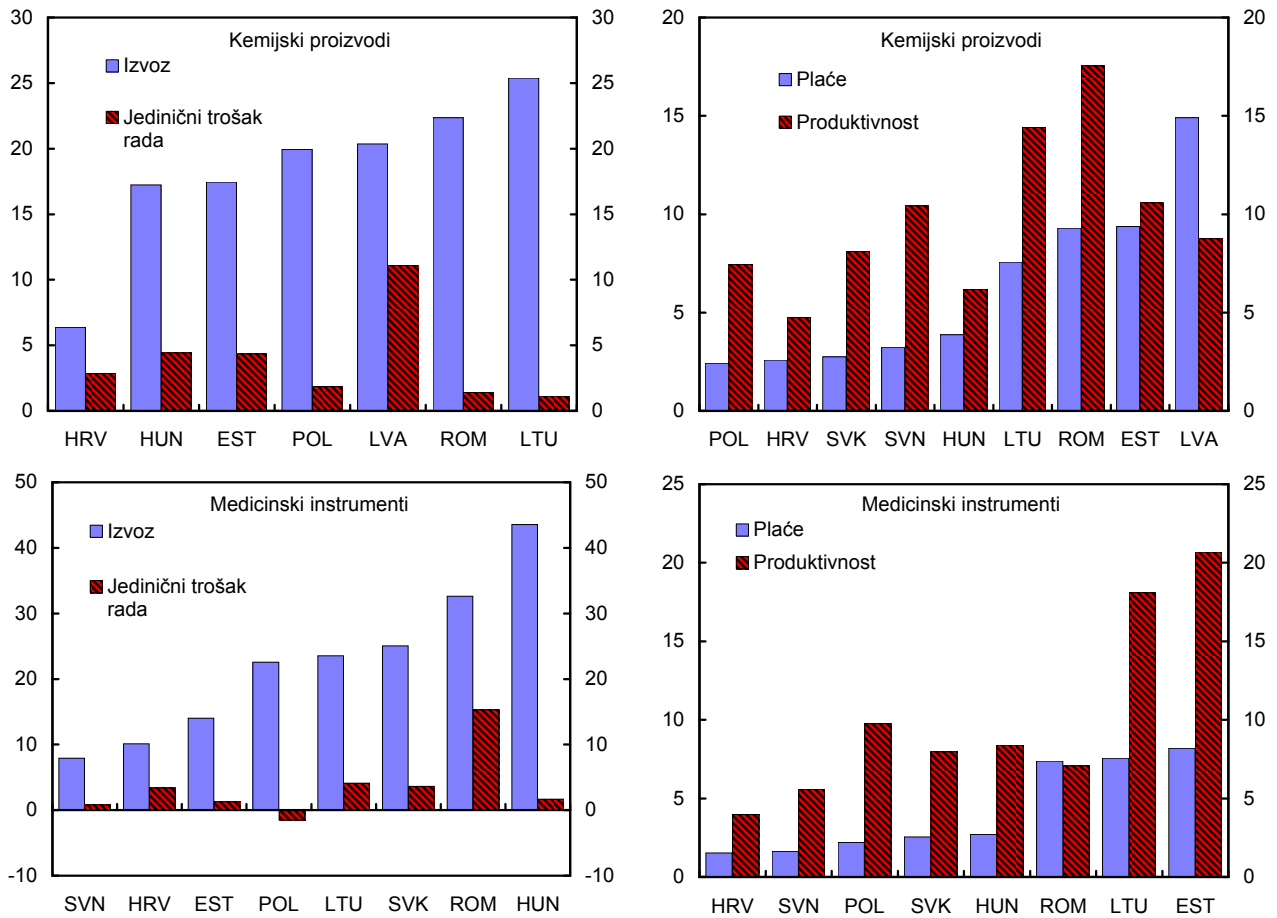
Izvori: Vienna Institute for International Economic Studies i izračuni članova Misije

Slika 4. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
(u postocima)

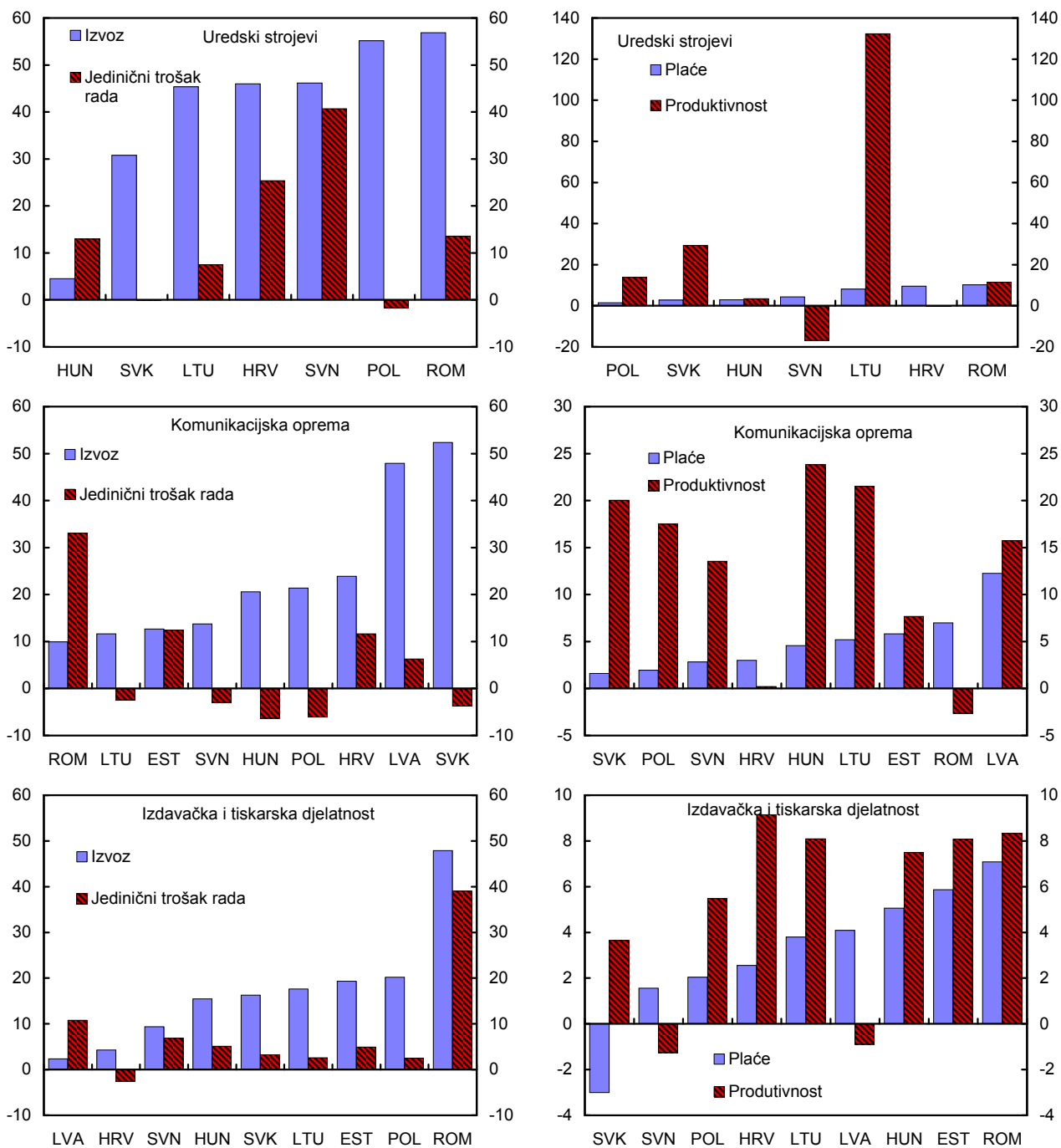
Izvori: Vienna Institute for International Economic Studies i izračuni članova Misije

Slika 5. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
(u postotcima)

Izvori: Vienna Institute for International Economic Studies i izračuni članova Misije

Slika 6. Istočna Europa: Izvoz i JTR, 2000. – 2008.
(u postotcima)

Izvori: Vienna Institute for International Economic Studies i izračuni članova Misije